

G. SOÓS KATALIN

A MUNKÁSSÁG HELYZETE ÉS SZTRÁJKHARCA SZEGEDEN
AZ 1920-AS ÉVEKBEN

I.

Szeged iparának túlnyomóan kis- és kézműipari jellegét a háború előtt és a tárgyalandó években is több tényező magyarázza: a város viszonylag távol esett a nyers- és üzemanyag lelőhelyektől, de nem kedvelt iparfejlődésének a kormány ilyenirányú politikája sem. Az adott körülmények között elsősorban a textilipar, az élelmiszeripar egyes ágai közül pedig a húsfeldolgozó- és a malomipar fejlődött erőteljesebben.

Az ipar méreteit, a munkaerő koncentrációjának alakulását 1920-ra az alábbi táblázat szemlélteti.

Összesen		Vállalatok és segédszemélyzetük														
		e b b ő l														
Vállalat	Segéd- személyzet	s. nélküli		1	2	3	4	5	6—10	11—15	16—20	20-nál több				
		magános	társas	segéddel dolgozó					segéddel dolgozó vállalat							
		vállalat	vállalat	v	s	v	s	v	s	v	s	v	s			
4609	8294	2854	1	844	330	189	97	77	112	809	39	507	14	239	54	3895

Az iparban foglalkoztatott munkások száma tehát 8294 volt, amely szám azonban a kisiparban dolgozó segédeket, tanoncokat stb. is magában foglalta. A gyár ipar által foglalkoztatott munkáslétszám jóval alatta maradt a fentieknek. 1926-ban Szegeden a mintegy 60 gyár hozzávetőlegesen 5500 munkást foglalkoztatott. A 20-nál több munkást foglalkoztató üzemek munkásai közül legtöbb a fonó szövő, élelmiszer, gépeket és közlekedési eszközöket gyártó, ruházati, fa és csont, vegyeszeti, vas és fém, bőr iparágakban dolgozott.¹

¹ Kiss-Tonelli: Szeged, Bp. 1927. 198—214. old. és Magyar Statisztikai Közlemények 72. 1920. Népszámlálás III—IV. Bp. 1926. 288. old.

A háború, a forradalmak s az időleges háborúutáni gazdasági válság Szeged gazdasági élete fölött sem vonult el nyomtalanul. A háború itt is a termelés általános visszaesését eredményezte, amelyet még csak súlyosbított az, hogy a francia megszállás alatt Szeged és az ország egyéb területei közötti gazdasági kapcsolatok meggyengültek, majd pedig a trianoni határmegvonás, amely komoly nyersanyagbeszerzési és készáruelhelyezési nehézségeket támasztott.

Az ipari termelés általános hanyatlásáról csak Szeged helyzetét illetően nincsenek összefüggő és teljes adataink. A rendelkezésünkre álló részadatok azt mutatják, hogy a város gazdasága, ipara a fehérterror első éveiben tovább stagnált az 1918—19-es mélypontra, sőt, elsősorban fűtőanyag hiányában újabb üzemek álltak le, illetve dolgoztak csökkentett munkáslétszámmal, és csak az év bizonyos hónapjaiban. 1920. szeptemberében pl. 12 ipari üzem egyáltalán nem működött, 30 pedig csak igen korlátozottan.²

Arra, hogy mit jelentett a redukált működés, közvetve, a munkáslétszám alakulásából tudunk következtetni. 1920 szeptemberében pl. a Szegedi Kenderfonógyár, amely egyébként 1000 munkást foglalkoztatott, 550—600 munkással dolgozott, a Mútrágya és Enyvgvár 4—500 főnyi munkáslétszámát 15—20 főre redukálta. A 200—250 munkással dolgozó Backmalom alig 100—120 munkást alkalmazott, a gépgyárakban 18—20 embert foglalkoztattak, s a bútorgyárakban néha dolgozott 1—2 munkás. Hasonlóképpen korlátozott munkaerővel dolgozott az Első Szegedi Cipész- és Csizmadia Szövetkezet, a szabóipari szövetkezet, a Pollák Kefegyár, a Varga Kötélgyár és az Első Szegedi Alföldi Gőzfűrésztelep.³

Az ipari termelés országos viszonylatban is nagyjából csak 1922-ben kezdett lassan emelkedni a gyáripár inflációs prosperitásával és a külföldi tőke behatolásával kapcsolatban. Az ipari megélénkülés Szegeden a foglalkoztatott munkások számának növekedésében is kifejeződött. Amíg 1920. decemberében a munkanélküliek száma elérte az 5000 főt, addig 1924. nyarára ez a szám már 1100—1200 főre apadt le.⁴ A termelés és a munkáslétszám növekedése azonban elsősorban a nagyobb üzemekre, gyárakra vonatkozott, minthogy az infláció alatt számos kisvállalat kénytelen volt beszüntetni működését.⁵

A könnyűipari jelleg Szegeden a háború után még inkább megerősödött, amennyiben egyrészt új vállalkozásokra, alapításokra és bővítésekre kizárólag itt került sor (Szikra gyufagyár, Magyar Szalámigyár Rt., Ariadne kötött-szövött-árugyár; Orion bőrgyár átépítése stb.),⁶ másrészt viszont a vas-, illetve gépgyártást képviselő szegedi üzemek termelése mind szűkebb keretek között mozgott.

² A Munka, 1920. szeptember 26. Tizenkét ipari üzem nem működik Szegeden.

³ U. ott.

⁴ Szeged, 1924. aug. 31. Szegeden a munkanélküliek száma állandó emelkedést mutat.

⁵ A Friss Hírek-ben közölt adatok szerint Szegeden 1924. március 27-ig 250 üzem (nyilván az önálló kisiparosokat is beleszámítják) szüntette be működését.

⁶ A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentései a kerület 1921., 1922., 1923. évi közgazdasági viszonyairól és Délmagyarország 1925. nov. 28. A szegedi gyáripár helyzete.

A kuszált gazdasági életet még tovább bonyolította az infláció, amely elsősorban a munkásságot és a kisfizetésű embereket sújtotta.

A kereskedők »üzlettelenségről« panaszkodtak, s ezen nem lehetett csodálkozni. A lakosság többsége nem is gondolhatott vásárlásokra, mert a szükséges élelmiszert is alig, vagy egyáltalán nem tudta magának biztosítani a szegedi lakosság rossz élelmiszerellátása mellett. Az élelmiszert és a szükségleti cikkeket megdrágította, hogy messziről szállították Szegedre, de főleg az, hogy manipulált vele eladója és a város is.⁷ Ezért élelmiszerekhez a mélypontot jelentő válságos esztendőben (1919—1920) csak protekciós úton vagy feketepiacon, horribilis áron lehetett hozzájutni.

Igaz, a hatóság sok mindenféle intézményt állított fel a csempészet »megakadályozására«. Volt élelmezési bizottság, árvizsgáló bizottság, voltak vámőrök, határrendőrök stb. Valamennyinek a működésére jellemző az árvizsgáló bizottság »ténykedése« — jogosan árdrágító bizottságnak nevezték, — amely 1920 augusztusában pl. maximálta a görögdinnye, nyári szilva és élesztő árát, mintha egyesegyedül ezektől függött volna a lakosság jóléte. E szervek »harca« a drágaság ellen szelmalomharc volt, hiszen maga a hatóság is a helyi tőkésekkel karöltve, elsősorban a nyerészkedésben, spekulációban volt érdekelt, korántsem abban, hogy az ellátatlan lakosságról gondoskodják. A Szegedi Naplóban napvilágot látott adatok szerint a város Közélelmezési Hivatala milliókat keresett a közélelmezésen.⁸

Jellemző egyébként a városi testületre, hogy ugyanakkor, amikor az embereknek betevő falat is alig került, közgyűléseiken órákat vitatkoztak azon, hogy hogyan és kivel fényesíttessék ki a városháza parkettáit, vagy mikor és mennyi ideig harangoztassanak a »gyászos trianoni béke« emlékeztérére. 1920 júniusában csaknem egy teljes közgyűlést szenteltek a szeszfőzés ügyének: »... a szeszfőzés dolga — írja gúnnyal a Szegedi Napló — akkora fontosságot nyert, mintha IV. Henrik francia király kivánságát akarnák kiegészíteni. Mert ha már megvan a vasárnapi tyúk a fazékban, legyen meg minden hajlékban a kisüst is...«⁹

Nagyarányú spekuláció, gyors meggazdagodás, a lakosság ügyeiben fejtelten kapkodás, sok balkezes félintézkedés az egyik oldalon — a dolgozó tömegek nyomorúsága a másik oldalon: ez jellemezte a szegedi közállapotokat 1920-ban.

⁷ Néhány fontos közszükségleti cikk ára 1921—1925 között a következőképpen alakult Szegeden (Magyar Statisztikai Évkönyvek 1919—1922, 1923—1925 kötetei alapján:

Közszükségleti cikk megnevezése	Egység	1921	1922	1923	1924	1925
		december havi állagárak koronákban				
Főzöliszt	kg	30	172	1950	8100	6900
Burgonya	"	10	31	325	2400	1500
Marhahús	"	52	390	960	30000	25000
Disznózsír	"	160	870	14800	41000	27000
Szappan	"	100	475	8700	18000	15000
Tűzifa	m ³	1050	4000	46425	—	—

⁸ Szegedi Napló 1920. szept. 28. A közélelmezési hivatal milliói.

⁹ Szegedi Napló 1930. június 24. A légszesz meg a szesz a közgyűlésen.

Az ellenforradalmi terrort a tőkés osztályok részéről a dolgozók élet-színvonala ellen indított általános támadás kísérte. Ez a támadás nemcsak azt jelentette, hogy a tőke gazdasági téren is ellenforradalmi »elégtételt« követelt 1919-ért, hanem azt is, hogy a burzsoázia ezúttal is a dolgozók rovására igyekezett kilábalni a gazdasági válságból. Az ipari termelés nagymérvű pangása, a gazdasági élet kuszáltsága, a drágaság óriási méretei elsősorban a munkásosztályt sújtották nagyarányú és tartós munkanélküliség, nyomorúságos élet, csekély munkabérek, a munkaviszonyok minden téren való romlása formájában.

Az ipari üzemek leállása, illetve korlátolt működése következtében a munkanélküliség különösen 1919 őszén volt nagymérvű. Ekkor csak a szakszervezetek több mint 8000 munkanélkült mutattak ki, s a szervezetlen munkásokkal együtt számuk a 10 000 körül mozgott.¹⁰ Egy évvel később, 1920. decemberében a szakszervezetekhez tartozó munkanélküliek száma még mindig meghaladta a 2500-at, 2500—3000-re becsülték a szakszervezeten kívül álló munkások, 1000-re a földmunkások közötti munkanélküliséget.¹¹ 1924-re enyhült a munkanélküliség, bár 1100—1200 munkanélküli viszonylag jelentős munkanélküliségről tanúskodott.¹²

A munkanélküliség »enyhítése« állandó vita és szóbeszéd tárgya volt a város vezetői körében, gyakorlati téren azonban ennek érdekében semmit, de semmit nem tettek. Felmerültek ugyan vérszegény javaslatok, pl. rakpartjavítás, renováltatások, barakklakások építése, kövezési munkák stb. — mindezek azonban megfeneklettek hol a pénzhányon, hol »más sürgősebb« munkákra való hivatkozással, s általában »aktuális« időt várva.

Egyébként a város »hathatós« intézkedései közé sorolhatjuk a munkanélküli segélyeket és a népkonyhát is. A munkanélküli segély havi összege pl. 1920. júniusában 30—80 K volt.¹³ E segélynek kicsinységét lemérhetjük azon is, hogy annak az újságnak egyetlen száma, amely az előző adatokat közölte, 1 K-ba került. Az a segélyezett tehát, aki havonta 30 K-ban részesült, pénzén naponta éppen egy újságot vehetett. De ilyen segélyt is a több ezer munkanélküli közül csak kevés kapott, olyan, akinek »megbízhatóságát« a rendőrkapitány is nyugtázta. Hasonló volt a helyzet a népkonyhák esetében is.

A munkanélküli munkások helyzeténél nem volt sokkal jobb a dolgozó munkások helyzete sem, mivel a létminimumot is alig, illetve egyáltalán nem keresték meg. A munkabéreket egy 1919. októberében kibocsátott miniszteri rendelet »szabad egyezkedés« tárgyává tette.¹⁴ E rendelet korántsem azt célozta, hogy életbeléptetése után a munkás és a munkaadó tőkés egyenlő félként szabadon megegyezhessen a bérekre vonatkozóan, hanem elsősorban és kizárólag a tőkésék szabad diktálási jogát, önkényét biztosította a bérek területén, tekintettel arra, hogy a rendelet értelmében a munkabérek alsó határát többé mi sem korlátozta. Ha a munkás nem

¹⁰ A Munka, 1919. szept. 23. Tízezer munkanélküli Szegeden.

¹¹ A Munka, 1920. dec. 25. Hatezer munkanélküli van Szegeden.

¹² Szeged, 1924. aug. 31. Szegedén a munkanélküliek száma állandó emelkedést mutat.

¹³ A Munka, 1929. június. Hogyan segíjezi a város a munkanélkülieket.

¹⁴ Iratok az ellenforradalom történetéhez. I. köt. Nemes-Karsai: Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon. Bp. 1956. 38. o.

fogadta el a tőkésék által felkínált, a tőkésnek legmegfelelőbb — tehát lehető legalacsonyabb munkabért —, akkor munka nélkül maradt.

A »szabad egyezkedés« alapján kifizetett munkabérek rendkívül alacsonyak voltak. Ez különösen akkor világlik ki, ha összevetjük, hogy mit vásárolhatott béréen a munkás, illetve, ha a létminimumhoz viszonyítjuk. 1920 végén Szegeden egy 3 tagú munkáscsalád létminimuma — a *Munka* c. lap számvetése szerint — heti 837 K volt.¹⁵ Ugyanakkor a Szegedi Kenderfonógyár, — ez az aránylag legjobban fizető szegedi nagyüzem — férfimunkásoknak heti 350, nőmunkásoknak heti 140—160 K-t fizetett. Tehát még az itt dolgozó férfimunkások is csak egy 3 tagú család eltartásához szükséges összeg felét keresték meg, a nőmunkások pedig alig 1/5-ét. Megjegyzendő, hogy a gyár ekkor korlátozott kapacitással dolgozott és munkásait egy évben mindössze 3—4 hónapig foglalkoztatta.¹⁶ A rosszabb fizetésű vas- és fémipari munkások heti 280 K-t kerestek.¹⁷ Még nyomorúságosabb volt pl. a vízműtelep munkásainak helyzete, akik napi 30 K keresetükön 1 1/2 kg kenyeret vásárolhattak.¹⁸

A gazdasági életben 1921 után mutatkozó fellendülés nem hozott alapvető változást a dolgozók életében, mert ha a munkanélküliség valamelyest fel is szivódott, a nagymérvű infláció továbbra is mélyre süllyesztette az életszínvonalat. Még a jobban kereső munkások sem keresték meg a létminimumot. 1923 áprilisában például a heti kereset 6—8000 K körül mozgott¹⁹ — ugyanakkor, amikor egy munkáscsalád heti élelmezési szükségletének költségei 13—14 000 K-t tettek ki.²⁰ A munkások rossz munkaviszonyok, munkafeltételek közt dolgoztak, naponta 8 óránál (ezt alig tartották meg az üzemek) jóval többet, a villamosvasút dolgozói napi 16 órát,²¹ a borbélymunkások napi 13—14 órát,²² a többi szakma dolgozói általában 9—10 órát. Az egyoldalú »szabad egyezkedés« alapján szerződött munkásokat munkaadóik kényük-kedvük szerint alacsonyabb bérkategóriába sorolhatták (pl. a Kendergyár); ugyanakkor a tanoncokat tanoncfizetéssel szakmunkásként alkalmazták (Dohánygyár).²³ Az üzemekben uralkodó munkakörülmények, elemi védőberendezések hiánya számos üzemi baleset, sőt haláleset okozói. A Pálffy-féle gépgyárban egy fiatal fiú védőberendezések hiányából adódó szerencsétlenség halálos áldozata lett,²⁴ a Gyufagyárban hasonló ok alapján keletkezett tűzvész alkalmával egy aszszony égési sebeibe belehalt.²⁵

A munkásosztály helyzetének rosszabbodására vallott, hogy a szegedi gyárak, különösen a Dohánygyár, a Szegedi Kenderfonógyár, Magyar Kender-Lenipar, a gyufa- és kefégyárak, az újonnan alakult textilipari üzemek

¹⁵ A Munka. 1920. okt. 10. Vas és fémipari munkások bérmozgalma.

¹⁶ A Munka. 1920. okt. 3. Újabb adatok a szegedi munkásság helyzetéről.

¹⁷ A Munka. 1920. okt. 10. Vas és fémipari munkások bérmozgalma.

¹⁸ A Munka. 1920. okt. 3. Újabb adatok a szegedi munkásság helyzetéről.

¹⁹ Szegedi Híradó 1923. ápr. 29. A cipészek sztrájkja.

²⁰ Magyar Statisztikai Évkönyv XXXI—XXXIII. 1923—1925. Bp. 1927. 142. o.

²¹ A Munka. 1921. aug. 2. A villamosvasúti munkások helyzete.

²² A Munka. 1921. júl. 31. Tizennégy órát dolgoztatnak a borbélymunkásokkal.

²³ A Munka. 1920. okt. 3. Újabb adatok a szegedi munkásság helyzetéről.

²⁴ Szegedi Napló 1920. júl. 16. Borzalmas szerencsétlenség a Pálffy-féle gépgyárban.

²⁵ A Munka, 1921. ápr. 15. Tűz a Gyufagyárban.

nagymértékben alkalmaztak női munkaerőt.²⁶ A női munkaerő növelte a nagyiparosok rendelkezésére álló munkaerőtartaléksereget, másrészt a női munkaerő olcsóbb volt, mint a férfi munkaerő. Jellemző, hogy míg 1919—1924 között általában nagymérvű volt a munkanélküliség, addig női munkásokban állandóan nagy hiányt tapasztaltak.²⁷

A munkásság helyzetéről vázolt kép teljességéhez tartozik a lakás- és egészségügyi viszonyok ismertetése. A lakásinség a tárgyalt évek alatt Szegeden is igen nagy volt. A városban sok az elcsatolt területekről ide menekült, és ezt a körülményt a háztulajdonosok a lakbérek olyan mértékű felszofolására használták fel, amelyet a munkások alig tudtak megfizetni. Így azután nem meglepő, hogy a munkások lakásviszonyai a korabeli sajtó adatai szerint még az országosnál is megdöbbentőbbek voltak. 1919 szeptemberében 25 proletárcsalád a temetőben lakott szabad ég alatt.²⁸ A munkásnegyedekben 8—10-en nyomorogtak egy keskeny szobában.²⁹ 1920 nyarán 120 család már életveszélyesen dűledező házban lakott. 1922. folyamán összesen 25 109 ember aludt a városban fenntartott menhelyen, éjjeli menedékhelyen.

Még vigasztalanabb képet nyújtanak a közegészségügyi adatok. 1920-ban 2200 volt a hivatalosan is bejelentett járványos megbetegedések száma.³⁰ A statisztikai adatok 1924-ig Szegeden átlag 21%-os gyermekhalandóságról számolnak be.³¹ A munkabérek — láttuk — olyan alacsonyak, hogy a munkások, dolgozók nem tudták az orvost, a gyógyszert megfizetni. »A gyógyszert az utóbbi időben nem igen keresik, mert drágasága miatt a közönség csak a legvégső esetben folyamodik orvoshoz és a gyógyszerhez. Az orvosi rendelők és gyógyszertárak forgalmának feltűnő kisebbedését tehát nem a kedvező közegészségügy, hanem a szegénység okozta.«³² — írta a Munka.

Az infláció, a spekuláció, az áremelkedés és a bérek emelkedése közötti óriási különbség, a munkásosztály életszínvonalának általános leromlása teremtette meg az 1922—24 között lezajlott sztrájkmozgalmak talaját.

* * *

A Tanácsköztársaság bukása után a szegedi munkásság ellenállása már nem ölthette magára a szervezett harc olyan magasrendű formáit, mint az 1919-es nyári hősi harcok során; hanem elaprózódott, védekező, de elszigetelt egyéni fellépések, bér- és sztrájkmozgalmak formájában szüntelenül tartó harcot jelentett a kizsákmányolók ellen. A megmozdulások alacsonyabbrendű harci formái, a szervezettség hiánya, a védekező jelleg stb. mindenekelőtt azzal kapcsolatosak, hogy az ellenforradalom az egész or-

²⁶ A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése a kerület 1924. évi közgazdasági viszonyairól. Szeged, 1925. 70. o.

²⁷ U. ott.

²⁸ A Munka, 1919. szeptember 24. Proletárszálloda a temetőben.

²⁹ U. ott.

³⁰ A Munka, 1921. január 13. Egy év statisztikája a szegedi járványos betegségekről.

³¹ Délmagyarország, 1927. júl. 13. Huszonegy százalékról 16,3%-ig csökkent Szegeden a gyermekhalandóság.

³² A Munka. 1920. aug. 1. Szegeden nem fogy a gyógyszer.

szágban hatalomra jutott és hogy a munkásság harca nélkülözötte a szervezett forradalmi élcsapat irányítását.

A munkások elszigetelt fellépései, a bizalmas jelentések a munkásság rendszer-ellenességéről tanúskodtak és arról, hogy a munkások nem felejtették el a proletárdiktatúrát, biztakk annak közeli megvalósulásában.³³

Ezek a megnyilatkozások nem voltak magukban álló, elszigetelt jelenségek. A munkásosztály gyűlölte az ellenforradalmi rendszert és elégedetlenkedett. Erre vallott egy 1920 augusztusból származó, a munkásság hangulatáról írt rendőrkapitányi jelentés is, amelyben többek között ez állt: »Hozzám beérkezett jelentésekből, de személyes tapasztalataim alapján is azt a meggyőződést szereztem, hogy rendőrkerületem területén a munkások... mozgolódnak, a jelenlegi állapotokkal nincsenek megelégedve. Tekintettel a megélhetés nehézségeire, annak veszélye fenyeget, hogy az elégedetlenség esetleg tüntetésekben, zavargásokban fog kifejezésre jutni...«³⁴

A munkások egyes munkás-kijelentéseken túl tettekben, megmozdulásokban, bérharcokban is megmutatták, hogy szemben állnak az ellenforradalmi rendszerrel. Így 1919 októberében, amikor a »tisztozatások« során egyszerre 22 tanárt és 18 tanítót állítottak fegyelmi elé, a munkások a francia városparancsnokhoz intézett beadványukban tiltakoztak a politikai terror ellen és arra kérték a főispánt, hogy ő ítélkezze, mert szerintük ez az egyetlen kivezető út a politikai bosszú elől.³⁵

Abban, hogy a munkások e szervekhez fordultak, nagy szerepet játszott a helyi SZDP politikája, amely a franciákat és a városvezetést igyekezett »pártatlannak« feltüntetni. (A franciák egyes intézkedésekkel tudatosan is iparkodtak ilyen látszatot kelteni.) Nagyjából hasonló úton járt 1920 februárjában egy több mint 200 főnyi, főként munkásokból, kisemberekből álló küldöttség, amely a polgármester előtt ecsetelte a dolgozók nyomorát és arra kérte, hogy ennek enyhítésére rendeljen el a nagy vagyonosoknál katonai rekvirálást.³⁶

Élesebb és célravezetőbb eszközökhöz nyúlt a munkásság akkor, amikor az életszínvonalára ellen indított tőkés támadással szemben bérharcokat kezdeményezett. Az első nagyarányú bérharc 1919 novemberében a

³³ 1919 szeptemberében pl. Lengyel János munkás így beszélt a rókusi pályaudvaron dolgozó 15–18 társához: »... a fa ágát ha le is vágják csak kihajt, ha még egyszer direktórium lesz, a nagytőkések és az urakat mind ki kell irtani, hogy ne legyen több ellenforradalmár. Ha a munkások tudták volna, hogy a tőkés és urak is cselekszenek, még a magját is kiirtották volna.« (M. M. J. Archivuma Szegedi törvénytudományi iratok B 1090/1921.)

1920 telén a város elvette a Munkásotthon a munkásoktól Ezt megelőzően azonban — egy rendőri jelentés szerint — a munkások egy, még itt tartott gyűlésükön olyan »fordulatban« reménykedtek, amely lehetetlenné teszi otthonunk elvételét. (M. M. I. Archivuma. Szegedi Főispáni általános iratok 1920–157.)

Klonkai István sütőmunkás a Munkásotthon elvételekor egy tiszthelyettes azon provokatív kijelentésére, hogy »... na proli, kizavarták kendteket a Munkásotthonból... — így felelt: »... majd feijön még a munkások napja...« Klonkai Istvánt a kijelentéséért 1 évi börtönre és egyéb mellékbüntetésekre ítélték, mert szavai — az ítélet indokolása szerint — »a Tanácsköztársaság visszahozatalát célozzák és sértik Horthyt.« (Szegedi Állami Levéltár, Szegedi polgármesteri elnöki iratok 10964/1920.)

³⁴ M. M. I. Archivum. Csongrád megyei főispáni bizalmas iratok 1920/76.

³⁵ O. L. Szegedi főispáni bizalmas iratok 1919/383/II.

³⁶ M. M. I. Archivuma. Szegedi polgármesteri bizalmas iratok. 1920/1439.

Szegedi Kenderfonógyárban zajlott le.³⁷ Ez alkalommal 800 munkás kísérelte meg, hogy helyzetén javítson.

A bérharc előzményeként a gyárigazgatóság elutasította a munkásoknak azt a kérést, hogy ne csak a gyárban dolgozó tisztviselőket, hanem a munkásokat is részesítsék ruhasegélyben. A munkások kérésük tolmácsolására egy 8 tagú bizottságot választottak, amelyen keresztül a gyárigazgatóság azt üzenté, hogy a munkások verjék ki a fejükből a ruhasegélyt. A munkások elégedetlensége, tiltakozása emiatt olyan éles formát öltött, hogy a gyárigazgatóság rendőri segítséget kért.

A bérharc azonban nem a rendőrség kivonultatása miatt zárult eredménytelenül, hanem a gyárban dolgozó szociáldemokrata funkcionáriusok tevékenysége miatt, amely megelőzte és feleslegessé tette a karhatalmat. »Erre (ti. a karhatalomra) talán szükség is lett volna, ha a textilcsoport vezetősége minden energiáját latba vetve meg nem akadályozza a munkásságot abban, hogy az igazgatót kövessék az irodába — büszkélkedett a Munka. — Ennek különösen avval a kijelentéssel állták útját, hogy a 8 tagú bizottság a munkásság sérelmeit azonnal tudatja a francia városkormányzóval. A tömeg erre lecsillapodott, a munkanélküliek elhagyták a gyárat, míg a többiek a műhelyekben széledtek el. S mire a rend teljesen helyreállott, a gyár területén megjelent Ferenczi Mátyás rendőrkapitány nagyszámú rendőr és csendőr kíséretében. Dolguk egyáltalán nem akadt...«³⁸

A békítő szociáldemokrata vezetés a munkásoknak a francia városkormányzó »pártatlanságához« fűzött illúzióit használta fel arra, hogy a meginduló bérharcot a veszélytelen és eredménytelen tárgyalások huzavonájába terelje. Pedig a munkások követelését még a rendőrség is mérseklétnek találta.

A bérharc — mint ezek után előre látható volt — azzal ért véget, hogy a városkormányzó »jóakarattal meghallgatta« a panaszokat, ígéreteket tett és általában a legmesszebbmenő támogatását helyezte kilátásba, de történni nem történt semmi.

1920 őszén megújultak a munkások bérmozgalmai. A bérmozgalom megindítása szükségességének gondolata a munkásokban érelődött meg, a mozgalom irányítása az illető iparág szakszervezetének kezében volt. Az SZDP irányítása alatt álló szakszervezetek vezetőségei igyekeztek a munkások kezdeményezéseit békés útra terelni. Beadványt szerkesztettek a GYOSZ megfelelő szakosztályához s annak engedményeire, válaszára vártak.

1920 októberében a vas- és fémipari munkások a GYOSZ-hoz intézett beadványukban előadták, hogy e szakmában a legtöbb a munkanélküli és itt a legalacsonyabbak a bérek. (Átlagosan heti 288 K; a létminimum 837 K.) Éppen ezért 75%-os béremelést kértek. 1920. decemberében megismételték beadványukat.³⁹ A válasz mindkét esetben azonos: a GYOSZ egységes béremeléssel nem akarja befolyásolni a vállalatait abban, hogy

³⁷ A Munka, 1919 november 12. Munkások bérmozgalma a Szegedi Kenderfonógyárban.

³⁸ U. ott.

³⁹ A Munka. 1920 október 10. Vas- és fémipari munkások bérmozgalma.

azok munkásaikat »használhatóságuk mérve szerint« díjazzák.⁴⁰ A famunkásoknak a vasmunkásokéhoz hasonló beadványára a GYOSZ a »T. címet« még fokozottabb termelésre hívta fel, s a jobb kereset elérésére az akkord munka bevezetését vagy a heti 48 órás munkaidő felemelését javasolta. Az építő munkások bérköveteléseit azzal utasították el, hogy egyrészt az építőipar jelenlegi válsága is az épületfa és téglahiányán túlmenően azzal magyarázható, hogy a munkások »túl magas« órabéreket követelnek, másrészt azzal, hogy nincs joguk emelni a bért, mert »önmehtagadó takarékosagra« van szükség.⁴¹ A sütőmunkások által indított bérmozgalom kapcsán a vállalkozók kijelentették, hogy a szervezett munkásokat nem hajlandók tárgyaló félként elismerni. Ugyancsak a sütőmesterek közgyűlésén hangzott el később az a kijelentés, amelynek cinizmusánál csak ostobasága volt nagyobb: »... a munkásságnak nincs szüksége fizetésemelésre, mert mindegyikük oly jómódban él, hogy a munkát csak mint szórakozást üzi...«⁴²

A GYOSZ 1921 telén minden további hozzáfordulásnak egyszersmindkorra véget vetett azzal, hogy felfüggesztette ilyen irányú működését, s a munkásokat munkaadóikhoz irányította bérköveteléseikkel azzal a megfontolással, hogy ha nincs szövetség, a munkásság kénytelen külön-külön egyezkedni, ami most a munkaadók szerint kényelmesebb. Kisebb a felelősség, el lehet húzni a tárgyalásokat.⁴³

Ennek ellenére a munkásság bérmozgalmi 1921 tavaszán eredményekkel jártak. Béremeléseket értek el a női szabók, nyomdászok sütők stb.⁴⁴

Az 1920 ősze — 1921 tavasza között indított bérmozgalmak a munkásokosztály szempontjából nagyon kedvezőtlen viszonyok között folytak le. A nagylétszámú ipari tartalékhad sereg megnehezítette a sztrájk fegyverének alkalmazását, a szakszervezetek nem tudtak határozott, célravezető irányítást adni a mozgalmaknak. Az elért eredmények viszont nem voltak tartósak, mert mire a munkás kézhez kapta a béremelést, az már a nagymérvű infláció miatt alig ért valamit.

A munkások gazdasági helyzetük további romlásának megakadályozásáért 1922-től a korábbi bérmozgalmaktól eltérően elsősorban és főleg a sztrájk fegyveréhez nyúltak. Legtömegesebben 1923 telén és tavaszán (1923. január—május), kisebb mértékben még 1924-ben is zajlottak le különböző méretű sztrájkok. A sztrájkokban a munkások létminimumukért, szűkös megélhetésük biztosításáért harcoltak, következésképp a sztrájk-követelések túlnyomórészt gazdasági jellegűek voltak; bár a béremelésre vonatkozó követelésekhez egyes esetekben politikai természetű követelések is csatlakoztak, mint pl. a sztrájk folyamán elbocsátott munkások visszavételének követelése. (Pick-gyár munkásainak sztrájkja, 1923.

⁴⁰ A Munka, 1921 január 1. Szakmozgalom. Meddig tart még?!

⁴¹ A Munka, 1921 február 25. Utazás a tárgyilagosság körül.

⁴² A Munka, 1921 április 12. A sütőmesterek »vérszerződést« kötöttek a sütőmunkások ellen.

⁴³ A Munka, 1921 február 22. Miért függesztette fel működését a Munkaadók Szövetsége.

⁴⁴ A Munka, 1921 március 13. Szakmozgalom. A szegedi munkásság béremelési mozgalma.

jan.). A sztrájkok jellegével kapcsolatban nem érdektelen idézni azt a hivatalos helyzetjelentést, amely szerint »A munkásmozgalmakat illetően ma már nem lehet éles elválasztást tenni, hogy gazdasági vagy politikai jellegűek-e, mert a kettő egymástól elválaszthatatlan. Ha a munkás rossz megélhetési viszonyok közé jut, csak a politikai rendszert és a tőkét hibáztatja...«⁴⁵

Az 1922—24-ben lezajlott sztrájkok rendszerint nemcsak egy üzem, hanem — különösen 1923-ban — az egész iparág munkásait megmozgatták és gyakran egy hétnél is tovább tartottak. A sztrájkok vezetése, irányítása a szakszervezetek kezében volt.

Noha 1922-ben az SZDP a választási harcokkal igyekezett a gazdasági harctól távoltartani a munkásokat, a sztrájkmozgalmak mégis megindultak. A bőr- és cipőipari munkások pl. állandó harcban állottak a munkaadókkal. A bőriparban nem véletlenül volt erős az ellenzék. Ennek a szakmának a dolgozói 1919. január 1-én valamennyien beléptek a KMP szegedi szervezetébe. A bőr- és cipőipari munkások követelései béremelésre, kollektív szerződés bevezetésére vonatkoztak és a túlóráztatások ellen is irányultak.⁴⁶ 1922 folyamán a kendergyári munkások, szabómunkások, borbély és fodrász munkások léptek még sztrájkba.⁴⁷ A sztrájk-, illetve bérmozgalmak egységes fellépését és így ütőerejét csökkentette az, hogy akkor még főleg üzemenként, műhelyenként indultak, ami megkönnyítette a tulajdonosoknak a számukra előnyös üzemenkénti megegyezését, s ezzel együtt a mozgalom szétforgácsolását, erejének csökkentését.

1923 első fele a sztrájkmozgalmak új nagyarányú fellendülését hozta. »A megelőző esztendő relatív nyugalomával szemben a munkásügy terén az egész 1923. év folyamán állandó nyugtalankodások, bérmozgalmak voltak észlelhetők; természetes kísérőjelensége volt ez a romló valutájú közgazdaságnak, amelyben az egyazon fix összegű pénz napról napra kisebb értéket képviselt.«⁴⁸

1923 január folyamán 5 napig sztrájkoltak a villamosvasút dolgozói;⁴⁹ január közepén sztrájkba lépett a Pick-gyár 150 munkása.⁵⁰ Február elején sztrájkoltak a szabók, festőmunkások, textilmunkások, bőrmunkások; és a négy szegedi asztalosgyár munkássága.⁵¹ A hónap végén sztrájkot indított 140 vasmunkás.⁵² Március közepén sztrájkoltak a cipészek, később a kendergyári munkások.⁵³ Április közepén ismét sztrájkot indított a 4 fűrész- és asztalosgyár 443 munkása; április végén szünetelt a munka 13

⁴⁵ M. M. I. Archivuma. Helyzetjelentések, 1922.

⁴⁶ M. M. I. Archivuma. A szegedi Bőr- és Cipőmunkások Szakszervezetének jegyzőkönyvei.

⁴⁷ M. M. I. Archivuma. Helyzetjelentések, 1922.

⁴⁸ A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése a kerület 1923. évi közgazdasági viszonyairól. Szeged, 1924. 41. o.

⁴⁹ Szegedi Híradó, 1923 január 3. Békésen intézik el a villamosvasúti sztrájkot.

⁵⁰ Szegedi Híradó, 1923 január 17. Hírek. Sztrájk a Pick gyárban.

⁵¹ Szegedi Híradó, 1923 február 9. Nagy bérmozgalmak előtt. Február 22. Hírek. Sztrájk az asztalosiparban.

⁵² Szegedi Híradó, 1923 március 2. Hírek. Sztrájkoló vasmunkások.

⁵³ Szegedi Híradó, 1923 március 23. Hírek. Százszázalékos béremelést kérnek a cipésmunkások. Március 23. A kendergyári munkások túlórája.

cipésműhelyben, 3 nagy asztalosműhelyben, a Hazai Textiliparban.⁵⁴ Április 22-én bérmozgalmat indított a Szegedi Kendergyár 800 munkása.⁵⁵

»A drágaság folytonos emelkedése következtében előállott bérmozgalmak egyre nagyobb mértékben hullámoznak tovább — írta a Szegedi Híradó — Szegeden az utóbbi időben majdnem minden napra esett egy munkabeszüntetés a béremelési követelések metagadása miatt.«⁵⁶

»... április és május első hetében volt több olyan nap, amikor kevés kivétellel az összes szakmák munkásai sztrájkban állottak...« — olvashatjuk ugyancsak a Szegedi Híradóban.⁵⁷

Az egyes szakmák munkásai a sztrájkok során általában 20—50%-os béremelést követeltek. Volt olyan sztrájk is (famunkásoké), amelynek során a munkások annyi fizetést követeltek, hogy egy órai munkabéréük egy kg barna kenyér árát fedezze. A Pick-gyár munkásai a béremelési követeléseken kívül követelték a sztrájk során elbocsátott munkások visszavételét is.

A tőkések, vállalkozók a sztrájk letörésére a munkáskizárástól, elbocsátással való fenyegetőzéstől kezdve egészen a rendőrség »békés« közvetítéséig minden eszközt igénybe vettek. A »békés közvetítés« eszközéül használták fel az SZDP-t és a szakszervezeteket is. A munkások becsületére, összetartására vall, hogy a tőkések a kizárásokkal, fenyegetőzésekkel általában nem tudták letörni a sztrájkokat. Amikor ugyanis a Pick-gyár igazgatósága a sajtón keresztül szólította fel sztrájkoló 500 munkását a munka felvételére, illetve annak megtagadása esetére a kizárást helyezte kilátásba, e felszólításnak csak néhány munkás tett eleget, míg a többség továbbra sem volt hajlandó a munkát felvenni.⁵⁸

Természetesen az, hogy a sztrájkok hosszabb rövidebb idő után meggyezéssel végetértek, önmagában nem hibáztatható. Forradalmi harcra nem volt kilátás, így a munkásoknak be kellett érni a helyzet időleges megjavítását eredményező harccal. A hiba ott volt, hogy az SZDP és a szakszervezetek nem ragaszkodtak következetesen a munkások támasztotta követelések teljesítéséhez, hanem könnyen beleegyeztek ezek felének, vagy még kevesebbnek teljesítéséhez is. Így azután érthető a tőkés érdekeket kifejező sajtó megkönnyebbült felsóhajtása: »Minden sztrájknál sikerült a békés megállapodás, és még ez a vígasztaló a bérharcoknál.«⁵⁹

A sztrájk megszüntetésére azonban nemcsak a fenti szervezetek közvetítését vették igénybe, hanem a rendőrséget is, szintén mint »békés közvetítőt«. (Pl. a vasmunkások sztrájkja esetében.) E közvetítés »békés« jellegén azonban rendőrkardlapozást, rendőri megfigyelés alá helyezést kell érteni. »A sztrájkok... — szól az egykorú tudósítás — csak ritka esetben

⁵⁴ Szegedi Híradó, 1923 április 13. Hírek. Sztrájkba léptek a szegedi famunkások is. Április 20. Részleges sztrájk a bőriparban. Április 21. Hírek. Sztrájkmozgalmak Szegeden.

⁵⁵ Szegedi Híradó, 1923 április 22. Ötszázharminc munkás sztrájkol Szegeden. A Wimmer gyár 800 munkása is sztrájkjal fenyeget.

⁵⁶ U. ott.

⁵⁷ Szegedi Híradó, 1923 május 31. Megszüntek Szegeden a sztrájkok.

⁵⁸ Szegedi Híradó, 1923 január 17. Hírek. Sztrájk a Pick gyárban.

⁵⁹ Szegedi Híradó, 1923 május 31. Megszüntek Szegeden a sztrájkok.

tartottak egy hétnél tovább, mert az államrendőrség békítési akciója sokat segített e tekintetben.⁶⁰

Érdemes megjegyezni, hogy a polgári sajtó a sztrájkmozgalmak során igyekezett a sztrájkoló munkások ellen hangolni a lakosság egyéb rétegeit, azt állítva, hogy a munkások verik fel az árakat és tönkreteszik, romlásba viszik az ipart, a középosztályt, az egész államot stb.

A munkásság sok lemondásának, bátor harcának gyümölcseként megszületett eredmények a nagymérvű infláció miatt azonban nem voltak tartósak. Ezért az egyes szakmák munkásai 1923 nyarán és őszén ismételten sztrájkoltak. Erre az időre esett a textilmunkások, szabók, építőmunkások, borbélysegédek, kőfaragó munkások munkabeszüntetése.⁶¹

1924-ben a szegedi rendőrkapitány jelentése is »a bérmozgalmak felújulásáról« és sztrájkokról panaszkodott.⁶² A munkások bérmozgalmi az index alapján történő bérezés felmondására, az órabérek emelésére és az aranyparitásos bérezés bevezetésére irányultak. Ebben az évben a sztrájkok azonban már nem voltak olyan tömegesek, mint 1923 első felében, de mégis megmozgatták hol ennek, hol annak az iparágak a munkásait. 1924. február elején a Szegedi Kenderfonógyár munkásai sztrájkoltak,⁶³ március folyamán több hétig tartó erős sztrájk bénította meg a fűrészgyárak termelését.⁶⁴ Május végén a Hazai Textilipari Társaság munkásai szüntették be a munkát.⁶⁵ A tavasz és nyár folyamán kisebb részleges sztrájkot indítottak a cipészmunkások és a borbélyok.⁶⁶ Júniusban ismét sztrájkoltak a kendergyári munkások,⁶⁷ a nyár közepén pedig az építőipari munkások kéthetes sztrájkja mutatta, hogy a munkásosztály elégedetlen helyzetével.⁶⁸

II.

Szeged általános fejlődése 1924 és 1929 között nagymértékben magán viselte az ország szűk alapokon álló átmeneti gazdasági konszolidációjának minden előnytelen jegyét. Itt elsősorban a mindvégig jelentős ipari kapacitás kihasználatlanságra s nem utolsósorban a minden gazdasági alapot nélkülöző s a szükségletekkel arányban nem álló szegedi reprezentatív építkezésekre gondolunk.

A város gazdasági életének alakulását jelentékenyen befolyásolta az a politika, amely Szegedből az ország és a város teherbírását messzeemenően meghaladó módon szellemi fővárost, Nagy-Szegedet akart csinálni

⁶⁰ U. ott.

⁶¹ Szegedi Híradó 1923 júniusi számai, továbbá P. I. Archivuma. Helyzetjelentések 1923, nov., dec.

⁶² M. M. I. Archivuma. XVII. 1/1924/2.

⁶³ U. ott.

⁶⁴ Friss Hírek, 1924 március 12. Sztrájk és kizárás a fűrészgyárakban.

⁶⁵ A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése a kerület 1924. évi közgazdasági viszonyairól. Szeged, 1925. 71. old.

⁶⁶ Friss Hírek. 1924 április 6. Sztrájkolnak a cipészmunkások. Április 5. Részleges sztrájk a borbélyiparban.

⁶⁷ U. ott, 1924 június 22. Félreértés okozta a kendergyári sztrájkot.

⁶⁸ Szeged, 1924 augusztus 15. Sztrájkban állottak a szegedi építőmunkások.

»a destruktív és forradalmi Budapest« ellensúlyozására, elsősorban Szegednek az ellenforradalomban betöltött szerepére hivatkozva, másrészt reprezentálás céljából Nyugat felé, s nagyhatalmi revizionista megfontolásokból a nemzetiségek felé. Minden bizonnyal helytállónak fogadjatjuk el a sajtónak azt a megállapítását, hogy »... a szegedi városházán a közigazgatási cél, a városfejlesztési ábránd, a Nagy-Szeged álma egyetlen vágyban csúcsosodik ki, a reprezentálás vágyában. Ma mindenki reprezentálni akar, reprezentálni akarja először önmagát, másodsor a várost.«⁶⁹ De a templomot, árkádos palotákat építő, s artisztikus megoldású utcabenyilások kiképzésére gondoló politika messzemenően mellőzte az ipar és kereskedelem fejlesztését és érdekeit, a felsőoktatás fejlesztése mellett teljesen elhanyagolta a közép-, főleg pedig az alsófokú oktatás támogatását.

Az országban 1924-ben végrehajtott pénzügyi stabilizáció nem eredményezett azonnal a gazdasági élet minden területén konszolidációt. A gazdasági stabilizáció első lépése, a korona romlásának megállítása pénzhiánnyal, a belső piac felvevőképeségének csökkenésével járt és különösen 1925 második felében súlyos gazdasági zavarokat idézett elő.⁷⁰ Szegeden a szanalási válság az iparban főleg abban jutott kifejezésre, hogy a könnyűipar felé irányuló gyáralapítási tevékenység — amely a húszas évek elején, mint láttuk, meglehetősen élénk volt — úgyszólván nullára zsugorodott össze. Új alapításra 1925-ben nem került sor, sőt a régi vállalatok közül is nem egy szűkítette működésének kereteit.⁷¹ Számos üzemben csak 3—4 napot dolgoztak hetenté.⁷²

A konszolidációs évek ipari fellendülése Szegeden sokkal kevésbé és még az országos viszonylatban észlelhetőnél is korlátozottabban következett be. Szeged határvárossá lett és előnytelen földrajzi helyzete az adott társadalmi politikai feltételek között éreztette hatását. Másrészt a Bethlen-kormány gazdaságpolitikája Szegeden sem a meglévő ipar fejlesztését célozta, hanem elsősorban improduktív építkezésekbe fektette a pénzt (Szegedi »Szent Márk tér«).

Ennek ellenére a rendelkezésünkre álló kereskedelmi és iparkamarai jelentések, továbbá az egyes vállalatok üzleti jelentései és zárszámadásai 1926-tól kezdve bizonyos iparágakban a termelés lassú növekedését tükrözik. A fellendülés mindenekelőtt az építőiparban, illetve az azzal kapcsolatos iparágakban, valamint a textil-, kender- és bőrfeldolgozó iparban következett be, de korántsem egyenesvonalúan és csak 1920—21-hez viszonyítva jelentett növekedést. Az üzemek teljes kapacitását ugyanis általában ekkor sem használták ki. Az építkezések révén egyik legjobban foglalkoztatott üzem, a Szegedi Téglagyár Társulat pl. 1927-ben háborúelőtti kapacitásának csupán 75%-át tudta kihasználni.⁷³

⁶⁹ Délmagyarország, 1927 július 31. Nagyúri dolgozószobák a szegedi városházán süppedő perzsákkal, selyemlámpákkal, külön előszobákkal.

⁷⁰ Kádár I.: A munkásosztály helyzete a Horthy rendszer idején. Bp. 1955. 69. o.

⁷¹ A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése a kerület évi közigazgatási viszonyairól. Szeged, 1926. 29—30. old.

⁷² Szeged, 1925 január 28. A szakszervezeti bizottság a város tanácsától kéri a munkanélküliség enyhítését.

⁷³ Szegedi cégbírósi iratok. Szegedi Téglagyár Társulat. 1927. évi üzleti jelentése és zárszámadása.

A szegedi jelentős élelmiszeripar óriási nehézségekkel küzdött elsősorban a külföldi (cseh és osztrák) iparcikkek versenye, másrészt a bel-földi fogyasztás csökkenése miatt. Belső pénzügyi nehézségek mellett ezzel függött össze három szegedi szalámigyár megszűnése és a malomipar visszafejlődése.⁷⁴

1926 folyamán más iparágakban is több kis- és középüzem számolt fel, ill. csökkentette termelését, a külföldi iparcikkek versenyén kívül a szakmabeli nagyvállalatok versenye miatt is. Megszűnt a 120 munkással dolgozó Terápia-dobozgyár, a 40 munkást alkalmazó Párisi-játékárúgyár. 100 munkással csökkentette üzemét a Ferrária vasgyár. Az Ariadne kötőszövőgyár 200 munkás helyett 50—60-nal dolgoztatott, a cipőgyártó üzemekben 200 munkás vesztette el kenyerét, stb.⁷⁵

A Szegeden jelentős kisipar helyzetére is az — a kistökések sorsát a kapitalizmusban meghatározó — általános jelenség jellemző, hogy elsősorban a nagy vállalatok versenye miatt az önálló kisipari egzisztenciák nagyrésze a fokozódó eladósodás, a tönkremenés felé haladt.⁷⁶

A város 1925-től kezdve több külföldi kölcsönt vett fel, amelyeket amerikai és angol bankházak folyósítottak a magyar hitelszerveken keresztül. E kölcsönöket elsősorban a fogadalmi templom, püspöki palota, egyetemi klinikák stb. építkezéseibe ruházták. Ezekből épült még a szegedi tanyai kisvasút is, annak az orientációnak jegyében, amely az elcsatolt területeket a városhoz tartozó tanyavilág és a szomszédos községeknek a városba való intenzívebb bekapcsolásával akarta pótolni. Az ipar és a kereskedelem e kölcsönökből (a kisvasúttól eltekintve) nem kapott semmit. A helyi burzsoázia állami támogatást, a víziutak jobb kihasználását sürgette s egészében nem szívelte a város vezetőségének pénzszerző politikáját.⁷⁷

Az 1925-ös szanalási válság legsúlyosabban az ipari munkásságot érintette. Néhány hónap alatt (1924. aug.—1925.) a munkanélküliség ismét ijesztő méreteket öltött: 1925 januárjában az építőiparban 400, a faiparban 60, vasiparban 350, bőriparban 200, szabóiparban 55, élelmiszeriparban 82, festőiparban 70, nyomdaiparban 24, szolgáltatási vállalatok 53, fűrészgépek 200, a szalámigyárak 60 munkanélküli munkást tartottak nyilván. Munkanélküli volt ezenkívül 300 földmunkás, 64 magánalkalma-

⁷⁴ Délmagyarország, 1927 február 2. A legutolsó időben kilenc szegedi iparvállalat szüntette be üzemét.

⁷⁵ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése a kerület 1926. évi közgazdasági viszonyairól. Szeged, 1927, 64. o. és Délmagyarország, 1927 február 2. A legutolsó időben kilenc szegedi iparvállalat szüntette be termelését.

⁷⁶ A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése a kerület 1927. évi közgazdasági viszonyairól. Szeged, 1928. 27. old.

⁷⁷ »Végte ré nagyon szép, hogy a békebeli „iskolaváros” jellegét Szeged nemcsak megtartotta, de még öregbítette is, azonban ebből egyedül megélni valahogy mégsem lehet. Nem lehet tétlenül az ipari és kereskedelmi élet haldoklását nézni, kell valamit tenni, hogy ide másféle élet is jöjjön... Ez a kiaszfalozott alföldi metropolis valahogy vár valamit. Vár a kormánytól, a hatóságtól, az emberektől, várja, hogy hozzák már az életet, a lüktetőt, a jó összeköttetést, a víziutak gazdasági kihasználását, fejlett mezőgazdaságának iparilag itt való feldolgozását, vár gyárkérményeket, elevátorokat...« Délmagyarország, 1927. február 6. Szeged iparának és kereskedelmének haldoklása, c. cikke.

zott, 8 borbélymunkás, összesen 1952 ember.⁷⁵ Egyedül a jól foglalkoztatott textil- és könyvkötőiparban nem volt munkanélküliség.⁷⁹ Májusban a szakszervezetekhez tartozó munkanélküliek száma 2500-ra emelkedett és rajtuk kívül még legalább 200 szervezetlen dolgozónak nincs munkája.⁸⁰ A munkanélküliség hosszan elhúzódott. Százával akadtak olyan munkások, akik 6—8 hónapig munka nélkül tengődtek.⁸¹ 1925 szeptemberében sok építőmunkás még az évben egyetlen napra sem kapott munkát.⁸²

»A bérvizonyoknál súlyosabb volt a válság hatása a munkanélküliségben, ami a szegedi kamara területén, illetve inkább Szegeden, még az átlagos arányokat is meghaladta...«⁸³ — állapítja meg a burzsoázia lapja.

A munkanélküliséget a város olyan vérszegény és erőtlen intézkedései nem tudták enyhíteni, mint pl. hogy a polgármestert 1925. január 4-én felkereső munkanélküli küldöttség 25 tagját — hogy leszereljék a munkanélküliek leghangosabb képviselőit — ideig-óráig kötőreési munkával foglalkoztatták.⁸⁴

A szegedi Szakszervezeti Tanácsnak a munkanélküliséggel foglalkozó beadványát a városi közgyűlés »tán megint munkanélküli segílyt kérnek« — szellemben intézkedésre és válaszra sem méltatta.⁸⁵ Elutasították a Szakszervezeti Tanács 1925 decemberi memorandumát is (a későbbi években is), amelyben 2—300 munkás számára karácsonyi segílyt kért, azzal, hogy segílyt nem adnak, de teremtenek munkaalkalmat — hólapátolást.⁸⁶

1926-ban a hatósági munkaközvetítő még mindig 2000 munkanélkült tartott nyilván. A munkanélküliség növekedéséről s a munkaalkalmak csökkenéséről írt a *Délmagyarország* 1926. július 28-i száma is — Szegeden tizezerről kétezerre esett a munkahelyek száma — címmel.

1927 az ipari termelés lassú növekedésével s az építkezésekkel több munkaalkalmat hozott.⁸⁷ A munkanélküliség azonban továbbra is súlyos problémája maradt Szegednek különösen a téli hónapok alatt, amikor az idényjellegű munkák szüneteltek. Súlyos munkanélküliséggel küzdöttek pl. a vasmunkások. 110 tagú küldöttségük 1926. március 22-én a polgármesternél előadta, hogy hónapok óta nem jutnak keresethez és sokan közülük az utóbbi időben már alig ettek valamit.⁸⁸ Állandóan súlyos lét-

⁷⁵ Szeged, 1925 január 28. A szakszervezeti bizottság a város tanácsától kéri a munkanélküliség enyhítését.

⁷⁹ U. ott.

⁸⁰ Délmagyarország, 1925 május 17. Százzszámra vannak olyan munkások, akiknek fél éve nincs munkájuk.

⁸¹ U. ott.

⁸² Délmagyarország, 1925 szeptember 5. Olyan építőmunkások vannak, akik ebben az évben még egyetlen napra sem kaptak munkát.

⁸³ Délmagyarország, 1925 november 28. A munkáskérdés a szegedi kamara területén.

⁸⁴ Szeged, 1925 január 4. A szegedi munkanélküliek küldöttsége a polgármester előtt.

⁸⁵ Szeged, 1925 február 19. A tanács válaszol a szakszervezeti bizottság beadványára.

⁸⁶ Délmagyarország, 1925 december 17. A közgyűlés nagy többsége nem ad karácsonyra segílyt a munkanélkülieknek.

⁸⁷ U. ott, 1927 december 21. Budapest 200.000 pengőt, Szeged egyetlen pengőt sem ad a munkanélkülieknek.

⁸⁸ Szegedi Napló, 1928 március 22. Munkanélküli vasmunkások küldöttsége a városnál.

bizonytalanságban éltek a szabó és cipézmunkások is. Jelentékeny részük vagy állandóan munkanélküli volt, vagy kénytelen volt áttérni más foglalkozásra.⁸⁹

A *Szegedi Napló* Szegedi nyomor a számok tükrében című cikke különösen a munkanélküliek helyzetére jellemző adatokat közölt. Ezek szerint 1928-ban 345 ember kényszerült népkonyhára. »A közsegély után való futkosás szomorú útját a háború előtt alig 200-an, a háború utáni időben már 800-an, ma pedig 597-en járják« — állapította meg a lap.⁹⁰

A konszolidációs évek — különösen a Szegeden ekkor is nagyarányú munkanélküliség figyelembevételével — a háborúelőtti állapotokhoz képest nem hoztak lényeges javulást a munkásosztály életkörülményeiben. A Szakszervezeti Bizottság 1925. novemberi adatai szerint a munkabérek csak a háborúelőtti bérszínvonal 60—80%-át érték el.⁹¹ A burzsoá sajtónak ama 1928. karácsonyi — nyilvánvalóan szépített — megállapításával szemben, hogy »... a munkabérek az egész vonalon elérték a bérnívót...«, ekkor is az az országos érvényű megállapítás állhatja meg a helyét, hogy a munkások átlagbére az egész szakaszban nem érte el a háborúelőtti átlagbéreket.⁹² A kendergyári munkások 1927. augusztus 26-án megtartott értekezlete ugyanis egy 5 tagú család létminimumát heti 69 P-re becsülte. Ezzel szemben egy jól kereső férfi munkás 20—30 P-t keresett, a női munkás jóval kevesebbet, úgyhogy az átlagbérek 13—17 P körül mozogtak.⁹³ Az építőipari munkások 1929. szeptember 25-i beadványa szerint a szegedi üzemek átlagosan 14—20 P heti keresetet nyújtottak.⁹⁴ Ugyanakkor, amikor a kereseti viszonyok ilyen nyomorúságosak voltak, a munkaidő egyes szakmákban és gyárakban rendszeresen meghaladta a napi 8 órát. Például a Szegedi Kendergyárban is, ahol 1922. után állandóan 9 1/2 órát dolgoztak a munkások,⁹⁵ s a vasipari üzemekben, ahol a munkások a szakmában állandóan meglévő munkanélküliség ellenére heti 56 órában dolgoztak s ezenkívül különórátztatták is őket.⁹⁶

A lakásviszonyok továbbra is súlyos, megoldatlan problémát jelentettek Szegeden. 1927-ben 3202, részben és egészben nedves lakásban »... mind megannyi a tüdővész fészke...« — mintegy 10 000 ember lakott.⁹⁷

⁸⁹ Délmagyarország, 1928. december 25. Az orvos, az ügyvéd, a kereskedő, az iparos, a hivatalnok, a munkás keserves beszámolója 1928-ról.

⁹⁰ Szegedi Napló, 1928. április 29.

⁹¹ Délmagyarország, 1925. november 28. A munkáskérdés a szegedi kamara területén.

⁹² Délmagyarország, 1928. december 25. Az orvos, az ügyvéd, a kereskedő, az iparos, a hivatalnok, a munkás keserves beszámolója 1928-ról.

⁹³ M. M. I. Archivuma. Szegedi Rendőri Jelentések 1927. augusztus, és Délmagyarország, 1928. október 19. A szegedi kendergyári sztrájk ügyében a békéltető bizottság tárgyalásai sem vezettek eredményre.

⁹⁴ M. M. I. Archivuma. Szegedi polgármesteri bizalmas iratok, 1929-33360.

⁹⁵ Szeged, 1924. január 20. A légszeszgyári pör és a kendergyári munkások bérszerződése.

⁹⁶ Szegedi Napló, 1928. március 22. Munkanélküli vasmunkások küldöttsége a város házában.

⁹⁷ Szegedi Napló, 1927. június 12. 3202 nedves földszinti, szuterén és pincelakás van Szegeden.

Építkezésekre — és még hozzá milyen költséges építkezésekre — csak a belvárosban telt. A szegedi külvárosrészek viszont rendkívül elhanyagolt állapotban voltak. »A gyerekeket — írja az újság — a legtöbb helyen nem mérik kiengedni az utcára, nehogy beleessenek a szennyes vízzel, békanyállal, búzzal és posvánnyal telt nyílt csatornákba, amelyeknek vize most az eső után olyan mély, hogy például egy kétéves kicsike feltétlenül belefulladásna... Lámpa kilométeres távolságokban nem látható...«⁹⁸

A közegészségügy állapotát az SZDP lakások építését sürgető memorandumja így jellemezte: »Nincs az országban város — Budapestet sem véve ki —, ahol a tuberkulózisnak olyan bő aratása volna, mint Szegeden.«⁹⁹

A várossal és kultúrájával a »Nyugat embere« előtt büszkélkedni akaró »szögedi kiskirályok« vajon el mertek volna-e dicsekedni a »szellemi főváros« általános kultúrképével? Azzal például, hogy Szeged belterülete 80 100 főnyi lakosságának 16%-a, a 39 009 külterületi lakosnak 34%-a analfabéta volt?¹⁰⁰

* * *

A megelőző évek sztrájkharcainak tapasztalatával gazdagodva, a 20-as évek második felében a szegedi munkások is bátran nyúltak a gazdasági sztrájk fegyveréhez élet- és munkakörülményeik javítása érdekében. E sztrájkokkal, amelyek élvonalában a textil- és építőmunkások haladtak, a szegedi munkások méltón sorakoztak az országsszerte kibontakozó sztrájkmozgalmakhoz.

1925-ben és 1926-ban lezajlott szegedi sztrájk- vagy bérharcra vonatkozó adatok az eddigi kutatások alapján nem állnak rendelkezésünkre, feltehetően azért, mert a nagyarányú munkanélküliség a tőkéseket előnyös helyzetbe juttatta és a gyenge munkaerőkereslet, valamint a szokásosnál jóval nagyobb munkaerő kínálat megnehezítette a munkások sztrájkharcát.

1927-ben azonban fokozódott a munkáskéz iránti kereslet és így a munkásokat sztrájk esetén nem fenyegette annyira az azonnal elbocsátás veszélye. Ezenkívül a létfenntartási költségek növekedése is a munkabérek emelésének követelésére szorította a munkásokat. »A fokozódó drágaság hónapok óta különböző bérmozgalmakat váltott ki a szegedi munkásság sorában« — írta a Délmagyarország.¹⁰¹

1927. augusztus 2-án az országsszerte meginduló építőmunkássztrájkokkal egyidejűleg a szegedi építőmunkások is harcba léptek életfeltételeik javításáért. A sztrájkot a létfenntartáshoz szükséges minimum növekedésén kívül a munkásoknak a bérmegállapodások be nem tartásából eredő elégedetlensége váltotta ki. Különösen az egyetemi építkezéseknél vált valóságos rendszerré, hogy a vállalkozók az előzetes tárgyalások során megígért 80—88 filléres órabérek helyett sorozatosan 56—72 filléres óra-

⁹⁸ Délmagyarország, 1926 július 4. Barangolás a felsővárosi utcákon.

⁹⁹ Délmagyarország, 1927 április 6. A szegedi munkásság magánlakások építését kéri a várostól.

¹⁰⁰ Szegedi Napló, 1927 július 31. Szeged belterületén 22,683, külterületén 13,177 analfabéta van.

¹⁰¹ Délmagyarország, 1927 október 19. A szegedi kenderfonógyárban 60 munkásnő sztrájkba lépett, az igazgatóság az összes munkásokat kizárta.

béreket fizettek és a szombati bérfizetések során a magasabb órabérű munkásokat rendre elbocsátották, hogy helyettük kevesebbel is beérő vidéki munkásokat alkalmazhassanak.¹⁰²

A sztrájk 180 résztvevővel (90 kőműves és 90 segédmunkás) az egyetemi építkezéseknél indult meg azzal a követeléssel, hogy a 88 filléres órabéreket 1 P-re emeljék. A sztrájk megindulásakor lehetőség lett volna arra, hogy az egyetemi építkezéseknél dolgozó munkások sztrájkja általános építőmunkás sztrájk kezdetét jelentse. »A sztrájkmozgalmat a munkások úgy kommentálták, hogy a mozgalom nemcsak az egyetemi építkezések kőműves munkásainak mozgalma, hanem az összes szegedi építőké is ...«¹⁰³

Lájer Dezső, a szegedi szociáldemokrata pártszervezet ekkori titkára e lehetőségről így nyilatkozott: »Mi már a mai délelőtt folyamán azt a bejelentést kaptuk más építőmunkásoktól, hogy szolidárisak az egyetemi építőmunkásokkal.«¹⁰⁴ A szociáldemokrata párt helyi szervezetének Lájer vezette jobboldali vezetősége azonban a munkásmozgalom leszerelőjének, fékjének bizonyult. Noha előrelátható volt, hogy általános munkabeszüntetés esetében nagyobb kilátás van sikeres harcra, mégis úgy intézkedett, hogy más, nem az egyetemi építkezéseknél dolgozó munkáscsoportok dolgozzanak tovább és várják be a »további intézkedéseket«. »A pártnak minden igyekezete így azon volt — nyilatkozott Lájer Dezső —, hogy más építkezések munkásait a sztrájktól visszatartsa. Ezt egyelőre hallatlan erőfeszítéssel sikerült is elérnünk ...«¹⁰⁵

Az egyetemi építkezések munkásainak harca ilyen módon megnehezült feltételek között, a másutt dolgozó építőmunkásoktól szeparálva kezdődött. Az építkezéseket rendőrség szállta meg, s a vállalkozók kísérletet tettek a sztrájktörök működtetésére.«¹⁰⁶

A sztrájkoló munkások és a Munkaadók Szövetsége közötti tárgyaláson a munkásokat Lájer Dezső és öt építőmunkás képviselte. »Mi (ti. Lájer) kevés kilátással és kevés reménnyel mentünk a tárgyalásra — mondta Lájer, a meghunyászkodás és a munkásérdek elárulásának iskolapéldáját adva —, mivel a sztrájkolók elkeseredése és elszántsága olyan nagy, hogy már a tárgyalás folyamán és építőmunkások vezetői részéről az a nézet alakult ki, hogy el vannak szánva, hogy kitartanak a végsőig.«¹⁰⁷ A Munkaadók Szövetsége részéről jelenlévő Wimmer Fülöp, Cserzy Mihály és Körmeny Mátyás álláspontját erősen az jellemezte, hogy »... nem szabad megijedni, nem szabad meghátrálni, mert különben az igények az égig nőnek.« Ezért a kért 12 filléres javítással szemben mindössze 4 fillér javítást ajánlottak fel. Később ettől is visszatáncoltak és ajánlatukat csu-

¹⁰² Délmagyarország, 1927 augusztus 3. Kedden reggel sztrájkba léptek az egyetemi klinikai építkezések építőmunkásai.

¹⁰³ U. ott.

¹⁰⁴ U. ott.

¹⁰⁵ U. ott.

¹⁰⁶ Erre vall a Szegedi Naplónak az a közlése, hogy »az egyetemi építkezéseknél különben a munkavezetők néhány munkással, akiknek élén a vitézi szék egyik tagja dolgozik, és több napszámossal szerdán is dolgoztak. Munkájuk zavartalanságát a rendőrség biztosítja.« (Szegedi Napló, 1927 augusztus 4. Dolgozzunk tovább.)

¹⁰⁷ Délmagyarország, 1927 augusztus 3. Kedden reggel sztrájkba léptek az egyetemi klinikai építkezések építőmunkásai.

pán tárgyalási alapnak tekintették, illetve csak ilyen értelemben volt hajlandó a Szövetség az építészvállalkozók felé közvetíteni.¹⁰⁸

Augusztus 3-án az építőmunkás otthonban összegyűlt mintegy 150 munkásnak kellett döntenie abban a kérdésben, elfogadják-e a felkínált tárgyalási alapot. Noha Lájér beszédében hangsúlyozta, hogy »számolnunk kell minden eshetőséggel« és a sztrájk továbbfolytatása esetén az egyetemi építkezések felfüggesztését is kilátásba helyezte, a sztrájkoló munkások fenntartották eredeti követelésüket, sőt azokhoz újabb követeléseket is csatoltak. A jelenlévő munkások részéről id. Komócsin Mihály kollektív szerződés és bérminimum követelését is indítványozta, és a munkások ismételten állást foglaltak az általános sztrájk gondolata mellett.¹⁰⁹

A vállalkozók, válaszul a munkások szilárd elhatározására és kitartására; augusztus 6-án kizárták az összes építőipari munkást, sztrájkolót, és a sztrájkban nem állót egyaránt. Ezzel mintegy 600 építőmunkás vált munkanélkülivé. A város kitoloncolással fenyegette az így munkanélkülivé vált nem szegedi illetőségű munkásokat.¹¹⁰ Ezekkel a rendszabályokkal a sztrájk befejezését s a vállalkozók számára annak előnyös lezárulását akarták elérni. A munkásság kitartó munkabeszüntetése, továbbá mintegy 80 építőmunkás eltávolozása Szegedről a Munkaadók Szövetségét végül is közeledésre kényszerítette. A sztrájk 11-én kölcsönös engedményeken alapuló megegyezéssel végződött, amelynek értelmében a legkisebb órabér 80 fillérnél kevesebb és a legmagasabb 95 fillérnél több nem lehet.¹¹¹ A megegyezést a szakszervezeti tárgyalóbizottság kötötte. S hogy ez nem egészen a munkások szíve szerint való volt, a sajtó is elárulja. »Bár a megegyezés létrejött, a nehezebb dolog péntek estére maradt, amikor a szakszervezeti tárgyalóbizottságnak be kell számolnia a munkásság előtt az eredményről. A gyűlés simán folyt le...« — írta a Délmagyarország.¹¹²

Ehhez azonban Lájér minden művészetére szükség volt. Körömszakadtáig bizonygatta, hogy noha a munkások erősebbek voltak, a munkaadók részéről sem hiányzott a »legmesszebbmenő jóakarata«.¹¹³

A tíz napig tartó építőmunkássztrájk eredményeit az építőmunkások kitartása, szolidaritása vívta ki. De ahogyan a vállalkozókat bérjavításra az általános építőmunkássztrájktól való rettegés indította, úgy az a körülmény, hogy egyes szociáldemokrata vezetők bűné miatt erre gyakorlatilag nem került sor, magyarázza, hogy a munkások a sztrájkot az eredeti

¹⁰⁸ Délmagyarország, 1927 augusztus 3. Kedden reggel sztrájkba léptek az egyetemi klinikai építkezések építőmunkásai« és augusztus 5.: Áll az építőmunkások sztrájkja.

¹⁰⁹ »A sztrájkoló munkásság — számol be a Délmagyarország — egyhangúlag elhatározta, hogy kitart az 1 P-ös követelés mellett, a dolgozók egyhangúlag elhatározták, hogy szolidárisak a sztrájkolókkal és készek arra, hogy bármely pillanatban leálljanak és csatlakozzanak a sztrájkolókhöz, és elvben hozzájárulnak a kollektív szerződéshez.« (Délmagyarország, 1927 augusztus 4. Az építőmunkások szerdán este kimondták a sztrájk folytatását.)

¹¹⁰ Szegedi Napló, 1927 augusztus 11. Ma döntő fordulat várható az építőipari sztrájk ügyében.

¹¹¹ Délmagyarország, 1927 augusztus 12. Csütörtökön este létrejött a megállapodás a munkaadók és építőmunkások között.

¹¹² Délmagyarország 1927 augusztus 13. Véget ért az építőmunkások sztrájkja.

¹¹³ U. ott.

célkitűzésnél jóval kisebb, csupán részleges eredménnyel voltak kénytelenek befejezni.

Alig zajlott le a nagyarányú építőmunkássztrájk, amikor 1927. szeptember 1-én a faipari munkások szüntették be a munkát. A faipari dolgozók már a sztrájk megindulása előtt tárgyaltak a munkaadókkal arról, hogy iparukban Szegeden is vezessék be a fővárosi munkabéreket. (Szegeden ugyanis 20—81 filléres órabért fizettek, míg Budapesten 40—130 fillért.) A követelésből a tárgyalások folyamán valamit engedtek ugyan a munkások, de a tulajdonosok a kisebb követelés teljesítésétől is mereven elzárkóztak.¹¹⁴ Négy asztalosüzem 80 munkása ezért kapcsolta össze bérkövetelését munkabeszüntetéssel. A sztrájk itt is általános sztrájkként indult és a szakszervezeti vezetőségen múlt, hogy nem lett azzá. »A munkások... en block sztrájkba akartak lépni, és csak a szakszervezet erélyes fellépésére sikerült a sztrájkot négy üzemre redukálni.«¹¹⁵

A Munkaadók Szövetsége azzal a módszerrel élt, mint az építőmunkássztrájk esetében — megkezdte a munkáskizárásokat a faiparban is. Azok felé a tulajdonosok felé, akik nem akartak »szolidaritást« vállalni s munkáskizárásokat foganatosítani, bojkottot helyezett kilátásba.¹¹⁶ Kijelentette, hogy a szakszervezetet mindaddig nem fogadja el tárgyaló félnek, amíg véget nem vet a sztrájkknak.¹¹⁷

Az általános munkáskizárás ellenére — aminek eredményeként már mintegy 50 faipari műhely több mint 300 munkása maradt kereset nélkül — a munkások a sztrájk továbbfolytatása mellett foglaltak állást, mondván, hogy előbb jöjjön a megegyezés, s csak azután kezdik el a munkát.¹¹⁸

A szakszervezet közreműködése szeptember 26-án mégis a munka felvételére kényszerítette a munkásokat. Noha a bérharc további menetére vonatkozólag az eddigi kutatások során nem kerültek elő adatok, mégis joggal feltételezhető, hogy ha a munkabeszüntetéssel kísért bérharc ért is el eredményeket, az igen csekély volt. A *Délmagyarország* ugyanis 1927. szeptember 21-én áll a harc az asztalosiparban c. cikkében, tehát a bérharc korábbi stádiumában ezt írta: »... a munkások részéről kiküldött bizottság óriási engedményeket tett az eredeti követelésekkel szemben, és ezzel azt tette lehetővé, hogy a munkaadók ajánlata és a tárgyalóbizottság igénye között csak lényegtelen eltérés maradt.«

Külön figyelmet érdemel a Szegedi Kenderfonógyárban 1927. október 17-én kirobbant sztrájk. Ezt a sztrájkot ugyanis a szakszervezet véleménye szerint a gyárigazgatóság maga provokálta ki azzal, hogy a gyár gombolyító részlegén dolgozó munkásnőket magas pénzbüntetésekkal sújtották s durva bánásmódban részesítették. Az igazgatóság a bérjavítást

¹¹⁴ Délmagyarország, 1927 szeptember 18. Szombaton reggel asztalossztrájk kezdődött Szegeden.

¹¹⁵ U. ott.

¹¹⁶ Délmagyarország, 1927 szeptember 21. A munkaadók több nagyobb asztalosüzemből kizárták az asztalosmunkásokat.

¹¹⁷ Délmagyarország, 1927 szeptember 18. Szombaton reggel részleges asztalossztrájk kezdődött Szegeden.

¹¹⁸ Délmagyarország, 1927 szeptember 21. Áll a harc az asztalosiparban. Szeptember 23. Tovább sztrájkolnak a faipari munkások.

kérő, gombolyító osztályon dolgozó munkásnők sztrájkjának hírére a gyár összes munkását kizárta.¹¹⁹

A sztrájkot a szakszervezetek véleménye szerint a gyárvezetőség provokálta, hogy ürügye legyen valamennyi munkás kizárására. A gyárban ugyanis átalakítások és szerelések folytak és ezeket a munkákat üzemszünetelés alatt lehetett a legjobban végrehajtani. A gyárigazgatóság viszont a munkásokkal korábban kötött szerződés értelmében üzemszünetelés esetén a munkásoknak keresetük 70%-át volt köteles biztosítani. A kiprovokált sztrájkjal és az azt követő munkáskizárással viszont mentesült a kötelezettség alól.¹²⁰

A harcot a munkások vagy a gyárigazgatóság javára az dönthette el, hogy hova állnak a vasmunkások, akiknek munkájára az átalakításoknál szükség volt. A vasmunkások, a munkásszolidaritás szép példáját adva, csatlakoztak a sztrájkhoz és így meghiúsították az igazgatóság számításait, győzelemre vitték a sztrájkot. A bérharc, amely minden munkásnak 4%-os bérjavítást hozott, október 20-án ért véget.¹²¹

A Szegedi Kenderfonógyár munkásainak sztrájkja még két másik üzem, a Varga-féle kötélgyár és a Pollák-féle kenderfeldolgozó üzem munkásait is megmozgatta, akiknek harca a kendergyári munkások harcaéhoz hasonló eredménnyel járt.¹²²

Az 1928 februárjában lezajlott Vénusz-cipőgyári sztrájkot és 1928 júliusában az Orion-bőrgyár munkásainak sztrájkját azonos okok váltották ki. Mindkét gyár igazgatósága akkordbérre akart áttérni.

Az akkordbérre való áttérés érthetően váltotta ki mindkét gyár munkásságának tiltakozását, hiszen ez a bérrendszer amennyire előnyös volt a tőkésnek, oly nagy mértékben hátrányos volt rájuk nézve. A kereset a munkateljesítménytől függött és ez bár látszatra érdekelttette a munkásokat a munkanap időtartamának és a munka intenzitásának növelésében, ugyanakkor azonban, mivel a munkanap meghosszabbítása és a munkaintenzitás növelése a munkás fizikai erő kifejtésének fokozásával járt együtt, a kizsákmányolás jelentős növekedését jelentette. Az akkordok megállapítása, a munkadarabok minőségének ellenőrzése számos esetben jogtalan bérlevonásokra adott alkalmat, ugyanakkor pedig még a munkások között tőkés érdeket szolgáló versengést is támasztott. Az új bérezés a munkások keresetének csökkenését jelentette. (A Vénusz-cipőgyári munkások az akkord bevezetésével reggel 7-től este fél 7 óráig ebédszünet megszakítással 11—12 pengőt kerestek volna hetenként.¹²³) Az Orion-gyári sztrájkról a *Délmagyarország* hasábjain Lájzer Dezső is elismerte az akkord bérezésnek a munkásokra nézve ebben a vonatkozásban előnytelen oldalát: »A sztrájk tulajdonképpeni oka az, hogy a

¹¹⁹ Délmagyarország, 1927 október 19. A Szegedi Kenderfonógyárban 60 munkásnő sztrájkba lépett, az igazgatóság az összes munkásokat kizárta.

¹²⁰ U. ott.

¹²¹ Délmagyarország, 1927 október 20. Csütörtökön reggel ismét megkezdődik a munka a Kenderfonógyárban, és M. M. I. Archivuma, Szegedi Rendőri Jelentések, 1927 október.

¹²² M. M. I. Archivuma. Szegedi Rendőri Jelentések, 1927 október.

¹²³ M. M. I. Archivuma. Szegedi Törvényszéki Iratok. B. 26805/928.

gyár igazgatósága nem direkt, hanem burkolt formában bércsökkentést akart keresztülvinni.¹²⁴

Az akkord-bér bevezetésére irányuló kísérletnek sikerrel álltak ellen a Vénusz-cipőgyári munkások. Már az új bérrendszer bevezetésének első napján tiltakoztak ellene s nem voltak hajlandók a próbahét ledolgozására. A szociáldemokrata párt helyi vezetőinek politikájával már az előző években is elégedetlen bőrös szakszervezet nem a mozgalom fékjeként, hanem szervezőjeként lépett fel. »Semmi kétség sem fér hozzá, hogy a szakszervezet keze intézkedett« — méltatlankodott emiatt a gyárvezetőség.¹²⁵ Három nap múlva a gyárigazgatóság rövid úton végzett a »renitenskedőkkel« és 24 felsőrészragasztó és tűzőnőt elbocsátott.¹²⁶ Ezután újsághirdetés útján új munkásokat szerzett, akikkel viszont nem tudatta a bérezés formáját.

Az elbocsátott munkások bevonták a sztrájkba az új munkásokat is (emiatt a gyár öt munkás ellen eljárást indított »magánosok elleni erőszak« címén) és együttes fellépésük eredményeként a gyárvezetés kényszerült elállni az akkord bevezetésétől.¹²⁷

Az 1928. július 14-én hasonló ok által kiváltott Orion-gyári sztrájkra vonatkozó adatok ellentmondásosak és hiányosak. A Szegedi Napló szerint 58, a kamarai jelentés szerint 80 munkás lépett sztrájkba.¹²⁸

A sztrájk nem indult egységes tiltakozással, mert 25 munkás nem vállalt szolidaritást a sztrájkolókkal. Kedvezőtlenül hatott a sztrájk kimenetelére az is, hogy az Orion az elbocsátott sztrájkolók helyére tudott munkásokat szerezni. Nem állapítható meg, hogy a sztrájkoló munkások eleget tettek-e annak a felhívásnak, hogy ha július 17-én nem kezdik el a munkát, kijelentik őket.¹²⁹ A gyár mindkét esetben rátérhetett az akkord-bérezésre; abban az esetben is, ha nem jelentkeztek, de akkor is, ha jelentkeztek, hiszen a munkábaállítás az új bérezés elfogadását jelentette.

1928 őszén folyt le a Szegedi Kenderfonógyár munkásainak az a csaknem hét hétig tartó elkeseredett sztrájkharca, amely méreteit és időtartamát tekintve egyedülálló volt a szegedi munkásmozgalom történetében.

A Szegedi Kenderfonógyár R. T. az általa foglalkoztatott mintegy 900 munkással Szeged egyik legnagyobb ipari vállalkozása, amely már a világháború előtt Közép-Európa legnagyobb kötél- és zsinergyárává nőtt. Termékei piacra találtak az egész világon.¹³⁰

Az igazgatóság élén a város politikájában is hangadó személyiség, Wimmer Fülöp állt, aki önmaga és a társadalom előtt egyaránt szeretett a liberális, »a forradalmak tanulságaiból okult« munkaadó szerepében pózolni. Alkalmadtán még a szociáldemokrata párt helyi szervezetének pártvacsoráján is részt vett. »A munkásságot hozzánk kell valahogyan éde-

¹²⁴ Délmagyarország, 1927 július 17. Áll az Orion-bőrgyár sztrájkja.

¹²⁵ M. M. I. Archivuma. Szegedi Törvényszéki Iratok. B. 26806/928.

¹²⁶ U. ott.

¹²⁷ U. ott.

¹²⁸ Szegedi Napló, 1928 július 15. Sztrájkba lépett az Orion bőrgyár ötvennyolc munkása, és a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése a kerület 1928. évi közgazdasági viszonyairól.

¹²⁹ Szegedi Napló, 1928 július 17. Az Orion-bőrgyár új munkásokkal folytatja üzemét.

¹³⁰ Vö. Kiss—Tonelli: Szeged. Bp. 1927. 211.

síteni, nekem ez régi elvem« — mondta az egyik városi közgyűlésen.¹³¹ Am mindezt ő maga sem vette a legcsekélyebb mértékben sem komolyan. Az ipartestület egyik társasvacsoráján nem áttalott »egy kis demokráciát« sürgetni, felejtve, hogy ugyanakkor harcban áll saját munkásaival, kik annak legegységesebb követelményéért, az emberi megélhetésért küzdöttek. A munkások és a szociáldemokrata párt felé tett liberális gesztusairól pedig maga jelentette ki: »En nem kacérkodtam soha a szocialistákkal, mindenki tudja, hogy nekem mindig ellenfeleim voltak a szocialisták.¹³² Csakugyan. Semmibe sem kerülő liberális fecsegése mellett a szegedi ellenforradalom buzgó támogatója volt; munkásait öt perc késésért megbírságot, s gorombáskodott, ha ballábbal méltóztatott neki felkelni. Mindezt egy alkalommal majd meglincselték munkásai, s 1919 márciusában kapva kaptak a híren, hogy Wimmer eltávozik Szegedről. »Isten önnel, Wimmer úr!« — búcsúztatták —, »útján összes alkalmazottainak átka, szitka kíséri.¹³³

1928-ban az általa vezetett gyárban a jórészt nőkből álló munkások minden védő és higiéniai berendezést nélkülöző körülmények között, rendszeresen szedett pénzbírságok és durva bánásmód mellett a napi 9 1/2 órás munkaidő után »túlmunkát«, pótmunkát is dolgoztak. »Nem épp semmiért«... 13—17 pengős heti átlagbérért. »A munkásság jutalma munkája fejében az éhbéren felül a brutális bánásmód, a leghetetlenebb címeken a keresetekhez aránytalanul magas pénzbírságok« — számol be a Szegedi Kenderfonógyár munkásviszonyairól a *Délmagyarország*.¹³⁴

Így fest hát Wimmer »liberális« portréja.

Az 1928. június 28-án megindult sztrájk alkalmával az elsőnek sztrájkba lépett kőc- és kendertisztító osztály munkásai a különösen nehéz és egészségtelen munkára hivatkozva bizonyos higiénikus berendezéseket és átalakításokat kívántak s béremelési követeléseket terjesztettek elő.¹³⁵

Mozgalmukhoz hamarosan az egész gyár munkássága csatlakozott, tiltakozva a sztrájk megindulásakor foganatosított munkáskizárások ellen.¹³⁶

A sztrájkharc főleg a szociáldemokrata párt egyes helyi vezetőinek »közvetítő« akciója miatt ekkor még nem vált nagyobb méretű megmozdulássá. A sztrájkoló munkások még teljes mértékben a párt és a szakszervezet vezetőségének döntésére hagyatkoztak. Így azután június 28-án jóváhagyták a gyár által tett ajánlat elfogadására vonatkozó javaslatot, amely szerint béremelésben csak az előbb említett két osztály munkásai részesülnek.¹³⁷

Az elkeseredés a sztrájk gyors befejeződése után is ott izzott a munkások között, hiszen megmozdulásuk csak a gyár kis részlege számára

¹³¹ Délmagyarország, 1925 december 17. A közgyűlés nagy többsége nem ad karácsonyi segélyt a munkanélkülieknek.

¹³² U. ott.

¹³³ Igazság, 1919 március 4. Isten Önnel, Wimmer Úr!

¹³⁴ 1928 október 13. Változatlanul tart a kendergyári sztrájk.

¹³⁵ Délmagyarország 1928 június 28. 870 munkás sztrájkja a szegedi kenderfonógyárban. Június 29. Csütörtökön este véget ért a kenderfonógyári munkások sztrájkja.

¹³⁶ Délmagyarország 1928 július 5. Érdekes affér a kendergyári sztrájk körül a Szegedi Munkaadók Szövetségében.

¹³⁷ Szegedi Napló, 1928 június 29. Megszűnt a sztrájk a kenderfonógyárban.

hozott némi javulást, míg túlnyomó többségük továbbra is embertelen körülmények között nyomorúságos bérért robotolt.

Ezért a gyár munkásai október 11-én új harcot indítottak élet- és munkakörülményeik javítása végett. A sztrájkot a vasmunkások kezdeményezték, és 25%-os béremelést követeltek. Kezdeményezésük visszhangra talált a gyár valamennyi munkásánál, akik a »pótmunkák« bevezetése és a különböző címeken kirótt pénzbírságok miatt amúgy is elégedetlenek voltak. »A sztrájkoló munkások hangulata kitűnő. A munkások el vannak tökélve arra, hogy jogos kívánalmaik mellett kitartanak, és a munkát addig nem kezdik meg, amíg a gyár követeléseiket nem teljesíti.«¹³⁸ A munkások elkeseredését és elszántságát csak fokozta az a körülmény, hogy a gyár megtagadta hátralékos munkabérek kifizetését.¹³⁹

A sztrájk egész lefolyása arra vall, hogy a munkások nagy nélkülözések közepette is (amelyen a Szakszervezeti Bizottság által felállított konyha csak valamelyest tudott enyhíteni), megkísérelték, hogy a vég-sőkig kitartanak követeléseik mellett. Október 18-án az ipartestület előtt tüntettek igazuk mellett az ott ülésző békéltető bizottság felé.¹⁴⁰

Másnap a Munkásotthonban összegyűlt munkások a tárgyalások menetéről s a gyárigazgatóság elutasító álláspontjáról értesülve határozatot hoztak a sztrájk folytatásáról: »A mai gyűlés fenntartja az eredeti követeléseket, kibővítve azzal, hogy a gyár igazgatósága által a munkásokra kényszerített és a fennálló törvényekbe ütköző szerződés semmisítették meg, és egy olyan gyári rend alkottassék, amely a munkásság részére nemcsak kötelességeket, hanem jogokat is biztosít...«¹⁴¹

Egy nappal később pedig a sztrájkoló munkásnők és gyermekeik 100—120 főnyi küldöttsége a hátralékos bérek kifizetését követelte a városházán.¹⁴² A gyárigazgatóság által szépített munka- és bérvizonyokra vonatkozó adatokat nyílt levéllel és nyilatkozattal cáfolták meg a munkások. »De tessék azt be is bizonyítani — irták — s holnap már fel is fogjuk venni a munkát. De ha ez nem sikerül, kérjük követeléseink teljesítését.«¹⁴³

A kendergyári munkások harcát, amely hetekig foglalkoztatta a város közvéleményét, a szegedi munkások együttérzése, szolidaritása kísérte. Ennek tanújeleként a Soós-féle gépgyár munkásai november közepén sztrájkjal tiltakoztak a Szegedi Kendergyár olyan rendelkezésének teljesítése

¹³⁸ Délmagyarország, 1928 október 12. Csütörtökön reggel 750 munkás sztrájkba állt a kenderfonógyárban.

¹³⁹ Délmagyarország 1928 október 14. Ném enyhült a helyzet a kendergyári sztrájk ügyében.

¹⁴⁰ »Izgatott és elkeseredett hangon tárgyalták a sztrájkot és súlyos kifogások hangzottak el a bánásmód, de még inkább az alacsony munkabérek ellen.

13—17 pengő az átlagos munkabérük, hogyan tartsuk el magunkat, gyermekeinket ennyi bérből?

Jobb bánásmódot, tisztesegebb béreket követelünk, s amíg ezt nem adják meg, nem dolgozunk.« — mondották. Délmagyarország 1928 október 19. A kendergyári sztrájk ügyében a békéltető bizottság tárgyalásai sem vezettek eredményre.

¹⁴¹ Délmagyarország 1928 október 20. Szombatra kedvező fordulatot várnak a kendergyári sztrájk ügyében.

¹⁴² Délmagyarország 1928 október 21. Sztrájkoló munkásasszonyok monstre küldöttsége Pálffy tanácsnoknál.

¹⁴³ Délmagyarország 1928 október 25. A munkások válasza.

ellen, amelyet az éppen a sztrájkharc miatt volt képtelen saját üzemében előállítani.¹⁴⁴

Amilyen elszántan és kitartóan állták a sztrájkot a kendergyári munkások, legalább olyan szívósan hadakozott ellene a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének vezetősége részéről Lájér Dezső párttitkár.

1928. október 21-én a *Délmagyarország* hasábjain Wimmer Fülöphez intézett leveléből (Nyílt levél Wimmer Fülöp kenderfonógyári vezérigazgató úrhoz) — amellyel a »békülekenység aranyhidját« akarta verni a sztrájkolók és a gyár közé — ország-világ megtudhatta, hogy a sztrájk megelőzése, majd leszerelése érdekében senki sem fáradozott és tett többet, mint a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének vezetősége, kiváltképpen Lájér Dezső. A levélből kiderült, hogy a gyár textilmunkásai már október 11-e előtt sztrájkba akartak lépni, ám Lájérnak sikerült elérnie, hogy e helyett a munkások képviselői csak kérték az igazgatóságtól a munkabérek feljavítását. Ennek elutasítása után ismét Lájér volt az, aki lebeszélte a munkásokat a munkabeszüntetéséről, azzal, hogy csak a napi 9 1/2 órán túl vállalt munka teljesítését tagadják meg. Az igazgatóság azonban nem méltányolta Lájér »jóindulatú« akcióit és megbírságolta a túlmunkát megtagadó munkásokat. »Még ekkor is azt a tanácsot adtam — írta levelében —, hogy munkabeszüntetés helyett kérjék a büntetés visszavonását és jelentsék azt is, hogy addig pedig, amíg az igazgatóság nem veszi tárgyalás alá bérjavítás iránt előterjesztett kérésüket, nem dolgoznak, csak este 5 óráig, vagyis az eddigi 9 1/2 óra helyett 8 1/2 órát. Ezek után pedig joggal kérdezhetem, hogy elkövettem-e mindent a sztrájk elkerülésére...«

Levele végén abban összegezte mondanivalóját, hogy nem illik hozzájuk¹⁴⁵ a »verekedő két kis gyermek« szerepe, ne firtassák, melyikük kezdte, hanem egyezzenek meg abban, hogy közösen szakadt rájuk »ez a nagy szerencsétlenség (ti. a sztrájk) és mivel csak közösen tudják elhárítani, keressék annak útjait és módjait.«¹⁴⁶

Nem Lájéren múltott — aki még Peidl Gyula »közvetítésének« igénybevételét is tervbe vette —, hogy az események túlnőtték szándékain.

A Szegedi Kenderfonógyár igazgatósága, amely saját beismerése szerint sem állt még szemben ilyen »erőszakos« sztrájkjal, kellően értékelte a szociáldemokrata pártvezetés, főleg Lájér áruló tevékenységét, amelynek eredményeként a sztrájk élén nem állt tudatos szervező erő. Ennek figyelembevételével minden sztrájkkövetelés teljesítésétől elzárkózott és a sztrájk megszüntetésére a rendőrséget vette igénybe. Ezenkívül felhívásokat küldött szét, amelyben közölte a munkásokkal, hogy vagy felveszik a munkát, vagy mint közveszélyes munkakerülőket kitoloncolják őket Szegedről.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Délmagyarország 1928 november 16. Sztrájkba léptek a Soós-gyár munkásai. November 17. Tovább tart a Soós-gyár munkásainak sztrájkja.

¹⁴⁵ Ti. Lájérhez és Wimmerhez.

¹⁴⁶ Délmagyarország, 1928 október 21. Nyílt levél Wimmer Fülöp kenderfonógyári vezérigazgató úrhoz.

¹⁴⁷ Délmagyarország 1928 október 31. A sztrájkoló kendergyári munkások kedden este újból gyűlést tartottak. November 4. A rendőrség ki akarja toloncoltatni a kendergyár nem szegedi illetőségű sztrájkoló munkásait.

A nélkülözésektől meggyötört és most kitoloncolással is megfenyegetett munkások többsége, amely Lájér levele alapján nem látott olyan erőt, amely harcát győzelemre vinné, november 6-án ismét munkába állt.¹⁴⁸ Munkába állásuk után azonban ismét összeütközésbe kerültek a gyárigazgatósággal, amely a munkára jelentkezettektől akarta a még tovább sztrájkoló 3 osztály munkásait pótolni. Aki ezt megtagadta, kizárták és ismét munkanélkülivé lettek.¹⁴⁹

A gyár munkásainak nagy része így ismét harcban állt s a sztrájk ügye nem volt kilátástalan. Arra lett volna szükség, hogy a szakszervezet vagy a szociáldemokrata vezetőség igazán élére álljon a sztrájkoló munkások harcának s ezek nélkülözhetetlenségét kihasználva küzdjön a követelések legalább egy részének teljesítéséért. Ehhez azonban más szellemre és vezetésre lett volna szükség, mint amilyen a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, de különösen a szegedi pártszervezet vezetésében uralkodott. Ez a szellem és vezetés most is csak a munkásérdek elárulásának újabb példáját produkálta. A sztrájkok és a munkásárlás történetében ugyanis az a pártját ritkító esemény következett be, hogy Lájér Dezső rávette a sztrájkoló munkásokat a sztrájkharc és a sztrájkktörő munkások működtetése közben elromlott gépek megjavítására, hogy ezzel is kimutassák lojalitásukat a gyár igazgatósága iránt és azt az igyekezetüket, hogy veszély esetén segítik.¹⁵⁰

A sztrájk végső kimenetele ekkor már előrelátható volt. A sztrájkoló munkások azonban november 22-én Kéthly Anna részvételével megtartott gyűlésükön még mindig a sztrájk folytatása mellett döntöttek,¹⁵¹ és november 25-én ismét a sztrájk ügyében gyűltek össze. »A mindvégig izgatott hangulatú gyűlésen mintegy 500 munkás vett részt, akiknek többsége a sztrájk folytatása mellett nyilatkozott meg...«¹⁵² Az összegyűlt munkások készek voltak a gyár anyagi ajánlatát elfogadni, de a kizárt munkások visszavételéhez kötötték a sztrájk beszüntetését.

Feltehető, hogy a munkások harcolni akarásával párhuzamosan a Szociáldemokrata Párt vezetői tovább alkudoztak a gyárigazgatósággal. Ennek tudható be, hogy a sztrájk november 26-án mégis véget ért és a munkások számára 5%-os béremelést eredményezett, de a kizárt munkásokat illetően szomorú kompromisszum jött létre. Visszavették őket, de az igazgatóság »munkafőlöslegre« hivatkozva fenntartotta magának a jogot, hogy a »meg nem felelő felesleges munkásait« elbocsáthassa.¹⁵³

A Szegedi Kenderfonógyár munkásainak harca országos vonatkozásban is a tárgyalt évek egyik legemlékezetesebb sztrájkja volt.

¹⁴⁸ Délmagyarország 1928 november 6. Hatszáz kendergyári munkás feladta a sztrájkot.

¹⁴⁹ Új Március, 1928, 11. sz. A szegedi kendergyár munkásainak sztrájkja, 581. old.

¹⁵⁰ Czibula Antal hagyatéka, Pártügyek XXXIV. Dossier (Ezt az anyagot fia, Csongor Győző kölcsönözte, szívességét ezúton is megköszönöm) és Délmagyarország, 1928 november 11.

¹⁵¹ Délmagyarország, 1928 november 23. Kéthly Anna részvételével csütörtökön gyűlést tartottak a Kenderfonógyár sztrájkoló munkásai.

¹⁵² Délmagyarország 1928 november 27. Véget ért a kenderfonógyári munkások sztrájkja.

¹⁵³ Délmagyarország, 1928 november 27. Véget ért a kenderfonógyári munkások sztrájkja.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának mindkét illegális lapja, az *Új Március* és a *Kommunista* az őszinte elismerés hangján írt a szegedi textilmunkások szinte példátlanul bátor és önfeláldozó harcáról.

»Az úgyszólván szervezetlen textilmunkásoknak¹⁵⁴ nem első ilyen megmozdulása, kitartása és példát nyújtó szolidaritása azt mutatja, hogy a hihetetlen gazdasági viszonyok között nyomorgó textilmunkásnők és munkások is rájöttek már arra, hogy csakis *harc* útján lehetséges javítani helyzetükön.«¹⁵⁵

»A szegediek hét heti hősiesség után 5%-os általános béremelést értek el. Oriási teljesítmény ez. A szervezetnek nincs védelmi alapja és teljesen magukra hagyva szörnyű nélkülözések között álltak a harcot...«¹⁵⁶

Lukács Györgynek a KMP 1928-as plénuma számára a magyar politikai, gazdasági helyzetről és a KMP feladatairól készített tézisei külön figyelmet szenteltek ennek a sztrájkknak, nagyra értékelve jelentőségét a munkásosztály öntudatraébredése szempontjából.

»A győri és szegedi textilsztrájkok tanulságai azt mutatják — hangzik a tézisek megfelelő része —, hogy ebben a munkásrétegben is megvan a hajlandóság az osztályharcos szolidaritásra és kitartásra.«¹⁵⁷

A Szegedi Kenderfonógyár munkásainak sztrájkja felnagyítva tükrözi a szegedi munkások ez években lezajlott sztrájkharcának valamennyi pozitív és negatív vonását.

E sztrájkok azt bizonyítják, hogy a szegedi munkások az adott lehetőségek között egyrészt bátran harcoltak anyagi helyzetük megjavításáért, másrészt több-kevesebb sikerrel visszaverték azokat a támadásokat, amelyek akkord, pénzbírságok, vagy gyötrő túlóráztatás formájában életszínvonaluk süllyesztésére irányultak.

A textil- és építőmunkások nem véletlenül haladtak e harc élvonalában. Mindkét esetben — különösen az elsőben — adva volt a munkások jelentős koncentráltasága, másrészt olyan körülmények, (barbár munkáviszonyok, építőmunkásoknál a munka idényjellege), amelyek más munkásrétegeknél inkább készítették őket a kizsákmányolás elleni harcra. Végül, de nem utolsósorban, mindkét iparág munkásai között és az őket tömörítő szakszervezetekben viszonylag erős volt a baloldali ellenzék, harcuk hagyományokra és tapasztalatokra tekintett vissza.

A húszas évek második felének sztrájkjait mint láttuk, már szinte egy esetben sem a Szociáldemokrata Párt helyi vezetősége kezdeményezte. A szegedi sztrájkok története azt bizonyítja, hogy a legális munkáspárt vezetősége ekkor mindent megtett a gazdasági harcok elindulásának megakadályozására és ha az ellenük és nélkülük is bekövetkezett, akkor megosztására, korlátozására és leszerelésére.

1927 októberében például a textilmunkások gyűlésén Lájér azt javasolta, hogy »... a nagy üzemekben dolgozó munkások semmiféle erőszakos

¹⁵⁴ A gyár munkásainak 43%-a szervezett, 47%-a szervezetlen. Délmagyarország, 1928 október 23. Változatlanul tovább tart a kenderfonógyári munkások sztrájkja.

¹⁵⁵ *Új Március*, 1928. 11. sz. 581. old.

¹⁵⁶ *Kommunista*, 1928 december, 13. o.

¹⁵⁷ M. M. I. Archivumá. Blum-tézisek. Házi sokszorosítás.

eszközhöz ne nyúljanak.«¹⁵⁸ Hasonló szellemben nyilatkozott az egyik előadó az építőmunkás szakszervezetben is, hangsúlyozva, hogy: »...nem híve a sztrájknak, mert ez pótolhatatlan veszteségeket okoz a munkásságnak, okosan intézzék el, mert nem kell fejfel menni a falnak.«¹⁵⁹ A vasipari munkás szakszervezet azzal az átlátszó érveléssel tartotta vissza számos üzemben a munkásokat a bérmozgalomtól, mert kizártnak vélte, hogy a munkáltatók »ne lássák be« mostani helyzetük tarthatatlanságát.¹⁶⁰

A szegedi munkások gazdasági és politikai harcában még sem minden alakult e politika szellemében. A sztrájkokról gyakran csak rövid sorokban számoltak a napilapok s a harminc évvel ezelőtt sztrájkolóknak már homályos visszaemlékezései alapján természetesen igen nehéz lenne eldönteni, hogy névszerint kik szervezték e mozgalmakat, kik bátorították egy-egy sztrájk alkalmával a kilátástalanságba, nélkülözésekbe befáradt munkásokat. Egy azonban biztos. Ha az SZDP akkori hivatalos vezetése elsősorban a szembenálló érdekek egyeztetésével és összebékítésével foglalkozott, akkor a harc élesebb fegyveréhez sem ők, hanem a párt- és a szakszervezeteknek a munkástömegek életkörülményeit ismerő és éppen ezért e vezetéssel szemben türelmetlen irányzata nyúlt.

A szegedi szociáldemokrata pártszervezetben belül, az ellenforradalmi rendszerben nyomban helyezkedő vezetés¹⁶¹ ellen létrejött ellenzék kevés számú kommunistából és kommunista érzelmű munkásból állott, továbbá nagy számban olyan becsületes emberekből, akik nem vallották magukat kommunistának, de a legális munkáspárt működéséről alkotott elképzeléseik, továbbá a Szociáldemokrata Párt egyes korábbi hagyományai alapján tiltakoztak a Lájér-féle politika ellen és radikálisabb, szocialistább irányt követeltek.

A baloldal már összetételéből adódóan is másként jelentett ellenzék a kommunisták, másként a Szociáldemokrata Párt elveit vallók részéről. A kommunisták többé-kevésbé úgy látták, hogy a Szociáldemokrata Párt az adott körülmények között már akkor sem képes következetes vezetésre és harcra, ha történetesen nincsenek olyan »kilengései«, mint amilyeneket Szegeden, de országosan is egyre inkább tapasztaltak, és ha a párt úgy dolgozna, amint azt programjában leszögezték. Mégis azt a legális lehetőséget, amelyet az főként a szakszervezetek révén nyújtott, kihasználta és ezeken keresztül a radikálisabb irányzat követelése mellett elsősorban nagy körültekintéssel a kommunista eszméket népszerűsítették, vezették és harcolták a többiekkel együtt a munkások mindennapos harcát, ahogy a körülmények engedték s ahogy tudták. Közülük került ki az a néhány bátor kommunista, aki 1921—22-ben kísérletet tett a KMP szegedi illegális csoportjának megszervezésére. Ők azok, akik az első adandó alkalmalaggal agitáltak az MSZMP (Vági-párt) érdekében s magvát adták a KMP és a KIMSZ harmincas években kezdődő délföldi szervezkedésének.

¹⁵⁸ M. M. I. Archivuma. Szegedi rendőri jelentések, 1927.

¹⁵⁹ U. ott.

¹⁶⁰ Délmagyarország, 1928 október 10. Bérharc kezdődik a szegedi vasiparban.

¹⁶¹ Minderre bővebben: Délmagyarország 1919. augusztus 30. A szegedi munkásság összvezetőségi ülése, A Munka, 1919 szeptember 25. A szabójánosok, A Munka, 1929 március 5. A kiengesztelődés és a béke felé, A Munka, 1920 március 18. Kormányzó úr..., A Munka, 1929 március 24. Problémák, stb., stb.

Az ellenzék többsége azonban a szociáldemokrata párttagokból került ki. Politikai vonatkozásban ők a párt radikalizálását, felélesztését sürgették. Nem tudtak belenyugodni, hogy Szegeden nincsenek pártnapok, gyűlések, s ezek felélesztésére többször határozatot is hozattak, Rókuson, Móravároson, Somogyi telepen elkezdtek a területi pártszervezet kiépítését.

A baloldal az 1928-as községi választás után felvetette a bizalmi kérdést az opportunisták politikát megtestesítő Lájerral szemben és az országos pártvezetéshez címzett beadványban¹⁶² nemcsak Lájér és társai üzleteit fedte fel, de számonkérő hangot is megütött azért, mert a vezetők a szegedi dolgokba soha hivatalosan bele nem néztek. E beadvány alapján megközelítően helyes képet alkothatunk arról, hogy a baloldal mely szakszervezetekben volt erősebb. Az építőmunkás, vasas, cipész, szabó, földmunkás szakszervezetek minden bizonnyal nemcsak Lájerral szemben viselkedtek ellenségesen és bizalmatlanul, hanem az általa képviselt áruló politikát is elutasították. A famunkás és nyomdász szakszervezet megszűnt a titkár felé felvetett bizalom kérdésében, míg a kereskedelmi alkalmazottakat, magántisztviselőket Lájér híveinek mondhatta.¹⁶³

1927 novemberében Lájér a vezetéssel elégedetlen munkások felé a szakszervezetből való kizárást helyezte kilátásba: »Sokan vannak, akik nincsenek megelégedve a bérmozgalom vezetésével és annak eredményeivel... állandóan támadják és szidják a szakszervezetet. Azt ajánlja, hogy az ilyen szaktársakat ne tűrjék meg maguk között, hanem egyenesen rugják azokat ki.«¹⁶⁴

A szegedi rendőrség is jól tudta, hogy a Szociáldemokrata Pártnak »van ellenzéke«, amely a pártvezetéssel elégedetlen s ezeket figyeltette is.¹⁶⁵ Azokban a napokban, amikor az építőmunkás szakszervezet felvetette a bizalmi kérdést, sok helyen házkutatást tartottak és a rendőrségen előállítottakat faggatták: »Miért akarják maguk Lájér urat elmozdítani?«¹⁶⁶

Minden okunk megvan annak feltételezésére, hogy a szegedi munkások sztrájkharca a mozgalmakat előrevivő munkástömegek mellett éppen a gazdasági harcokban egységesen fellépő, közösen harcoló baloldal tevékenységének eredményeként volt olyan erős, hogy a kiharcolt engedményekkel javított a munkások élet- és munkakörülményein.

¹⁶² A bizalmi kérdést felvető kommunisták s baloldali szociáldemokraták meggyőződhetek arról, hogy a Lájér-szellemű politika nem idegen az országos vezetéstől sem. A központi vizsgálat ugyanis nemigen bolygatta az ügyet, hanem a Lájér által sebtében összeverbuvált gyűlés bizalmi szavazatát szemet hunyva tudomásul vette. (Czibula Antal hagyatéka. Pártügyek. XXXIV. Dossier. A szegedi szociáldemokraták beadványa a SZOP országos vezetőségéhez.)

¹⁶³ U. ott.

¹⁶⁴ M. M. I. Archivuma. Szegedi rendőri jelentések, 1927 november.

¹⁶⁵ M. M. I. Archivuma. Csongrád megyei főispáni bizalmas iratok. A. XVII. 3/1928/2.

¹⁶⁶ Czibula Antal hagyatéka. Pártügyek. XXXIV. Dossier. Szegedi szociáldemokraták beadványa az SZPD országos vezetőségéhez.

LES CONDITIONS DES OUVRIERS DE SZEGED ET LEURS MOUVEMENTS DE GREVE DANS LES ANNEES VINGT DE NOTRE SIECLE

Catherine G. Soós

Dans la première partie de son article l'auteur, utilisant les documents historiques, qui se trouvent dans les archives, et faisant l'étude de la presse contemporaine, esquisse dans ses grandes lignes la situation économique de Szeged jusqu'à 1924, ainsi que les conditions de vie et de travail, les luttes pour l'augmentation des salaires, et les mouvements de grève des ouvriers de Szeged, révolus durant ces mêmes années.

Elle en vient à cette conclusion que la guerre et la crise économique temporaire ont eu pour résultat, dans ce domaine aussi, la décroissance générale de la production, aggravée encore par la nouvelle délimitation de nos frontières à Trianon, ce qui soulevait des difficultés dans l'acquisition des matières premières et produisait une pénurie de placement des marchandises entièrement ouvrées. A partir de 1922, on remarque à Szeged aussi, la prospérité inflationniste de l'industrie manufacturière. Les années qui suivent sont pénibles et accablantes pour les ouvriers tant au point de vue politique qu'économique. Après l'avènement au pouvoir de la contre-révolution, la population ouvrière fut frappée, en premier lieu, par le chômage prolongé et très étendu, résultant de la stagnation de la production, ainsi que par le manque de vivres et la spéculation, et après la cessation du chômage, par l'inflation de grandes dimensions.

Dès l'automne de 1919, mais surtout en 1923, les masses ouvrières ont fait des tentatives pour diriger les armes du chômage vers les capitalistes, qui avaient déclenché une attaque contre le niveau de vie des travailleurs. Ces grèves ont mis en mouvement les ouvriers de presque toutes les branches de l'industrie et duraient souvent plus d'une semaine.

Dans la suite, l'auteur caractérise le développement économique de Szeged en général entre 1924—1929, et souligne que celui-ci porte toutes les marques désavantageuses de la consolidation économique provisoire (des constructions représentatives fort coûteuses, le manque de subvention donnée à l'industrie, l'utilisation insuffisante de la capacité productive générale etc.). En passant à l'analyse de la situation des ouvriers, l'auteur observe que les ouvriers industriels ont été les premiers à être frappés par la crise d'assainissement, laquelle avait pour résultat une augmentation effrayante du chômage. Au point de vue de la situation des ouvriers, l'année 1927. apporte plus de travail et en général une amélioration relative. Dans les années de la consolidation, les ouvriers de Szeged, contrairement aux années précédentes, organisaient, en premier lieu, des grèves agressives, tendant à élever leur niveau de vie, et c'étaient les ouvriers des constructions et des textiles qui marchaient en premières lignes dans cette lutte. Au cours des luttes économiques des ouvriers, la grève, la plus mémorable, fut celle des ouvriers des usines de textile qui dura sept semaines. Les grévistes ont fait preuve d'un héroïsme et d'une persévérance sans pareille, dans le cadre provincial, et ont bien mérité la reconnaissance de la presse communiste illégale.

La seconde partie de l'article donne l'analyse des traits positifs et négatifs des grèves dans les années de 1920 et suivantes, et cherche une réponse à la question à savoir si les dirigeants du parti légal des ouvriers s'occupaient surtout de la réconciliation des intérêts opposés, à qui donc appartient le mérite que malgré tout, dans les luttes économiques et politiques des ouvriers de Szeged, cette politique n'a pu se faire valoir. Sous ce rapport, l'auteur passe en revue les mérites du mouvement ouvrier de Szeged, de l'aile gauche des syndicats szegediens qui se composait de communistes peu nombreux et d'honnêtes social-démocrates, fidèles à leur classe. Cette fraction popularisait les idées communistes, et en 1921—1922, a fait une tentative pour organiser les cellules locales du Parti des Communistes de Hongrie. En 1925—1926, elle déployait une propagande considérable en faveur du Parti Socialiste Hongrois et par ailleurs, elle insistait sur la nécessité de pousser le Parti Social-Démocrate vers la gauche. L'auteur attribue à la gauche le mérite d'avoir déclenché et dirigé les grèves qui, pour la plupart, ont été couronnées de succès.

ПОЛОЖЕНИЕ РАБОЧЕГО КЛАССА И СТАЧЕЧНАЯ БОРЬБА ДВАДЦАТЫХ ГОДОВ В Г. СЕГЕД

Первая часть работы обрисовывает на основе архивного и печатного материала экономическое положение Сегеда до 1924 г., условия жизни и работы, борьбу за повышение зарплаты и происходящую в этих годах стачечную борьбу рабочего класса. Вывод этой части: война и временный экономический кризис и здесь вызвало общий упадок производства, ухудшенный трианонским определением границ, которое затруднило добычу сырья и сбыт готового товара. С 1922 г. и в Сегеде замечается расцвет времён инфляции фабрично-заводской промышленности. Рабочий класс и с экономической, и с политической точки зрения, переживал гнетущие годы. После прихода к власти контрреволюции, с экономической точки зрения, в связи с застоём производства по нему в первую очередь ударило огромная и продолжительная безработица недостаток в продовольствиях и спекуляция, а после всасывания безработицы — огромная инфляция. Рабочие Сегеда уже с осени 1919 г., а в самом широком масштабе в 1923 г. попытались оружием стачки противопоставить направленному против их жизненного уровня нападению капиталистов. Эти забастовки всколыхивали рабочих почти всех отраслей промышленности и часто продолжались дальше недели.

В дальнейшем работа характеризует общее экономическое развитие Сегеда между 1924—1929 г. и подчёркивает, что оно носит все невыгодные черты временной экономической консолидации. (Представительные стройки, стоящие массы денег, отсутствие поддержки промышленности, недогрузка общей производственной мощности и т. д.) Переходя к анализу положения рабочего класса, автор устанавливает, что кризис санации — с ужасающим нарастанием безработицы — в первую очередь ударил по индустриальным рабочим. С точки зрения положения рабочих больше работы и общее относительное улучшение дал 1927 год. Сегедские рабочие за годы консолидации, в отличие от прежних оборонительных стачек, проводили в первую очередь наступательные стачки, направленные на повышение их жизненного уровня, во главе которых оказались рабочие текстильной и строительной промышленности. Самой слабой их экономической борьбой оставалась продолжившаяся 7 недель стачка Конопляного завода, которая с невиданной в отношении Сегеда выдержкой и героизмом справедливо заслужила признание нелегальных коммунистических газет.

Заключительная часть работы анализирует положительные и отрицательные черты забастовок 20-ых годов и ищет ответа на вопрос: если руководство легальной рабочей партии занималось в первую очередь с примирением противостоящих интересов, то чья заслуга, что в экономической и политической борьбе сегедских рабочих всё же не всё сложилось в духе этой политики. В связи с этим оценивает работа заслуги сегедского рабочего движения и левого крыла сегедских профсоюзов, состоящего из немногих коммунистов и честных, верных своему классу социал-демократов, которое частью в политическом отношении популяризировало идеи коммунизма, в 1921—1922 г. сделало попытку организовать сегедскую группу Венгерской Партии Коммунистов, в 1925—1926 г. вело агитацию в интересах Венгерской Социалистической Рабочей Партии, — частью напирало на полевение Социал-Демократической Партии. Автор считает объявление стачек, кончившихся в большинстве случаев с успехом и руководством ими заслугой левой стороны.